

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»**

СЕГЕДА СЕРГІЙ АНДРІЙОВИЧ

УДК 338.439.4 (043.3)

**РОЗВИТОК АГРАРНО-ПРОДУКТОВОГО ВИРОБНИЦТВА:
ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Уманському національному університеті садівництва Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Нестерчук Юлія Олександрівна
Уманський національний університет садівництва
Міністерства освіти і науки України, декан
факультету економіки і підприємництва

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
академік НААН
Малік Микола Йосипович
Національний науковий центр «Інститут аграрної
економіки» Національної академії аграрних наук,
головний науковий співробітник відділу
підприємництва, кооперації
та агропромислової інтеграції

доктор економічних наук, професор
Талавиця Микола Петрович
Національний університет біоресурсів і
природокористування Міністерства освіти і науки
України, директор НДІ економіки і менеджменту

доктор економічних наук, доцент
Румик Ігор Іванович
Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»,
доцент кафедри національної економіки та фінансів

Захист відбудеться «22» квітня 2021 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.130.01 у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32, ауд. 237.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32.

Автореферат розісланий «___» березня 2021 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої
ради, к.е.н., доцент**

Н.М. Літвін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Аграрно-продуктове виробництво – одна із важливіших і незамінних складових національної економіки України, що визначає основи розвитку і життєдіяльності людини, громади, суспільства, їх соціальності. Забезпечення населення екологічнобезпечними харчовими продуктами та товарами повсякденного вжитку, вироблених із сільськогосподарської продукції власного виробництва, фізична та економічна доступність до них усіх верств населення відповідно до раціональних норм споживання сприяє формуванню повноцінного ресурсного потенціалу людини, активної життєдіяльності суспільства та посилює продовольчу безпеку України.

У той же час воно є залежним від розвитку органічної взаємодії суміжних галузей національного господарства, сільськогосподарського машинобудування, переробних галузей АПК, ринкового середовища та багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, що є визначальними чинниками функціонування й розвитку аграрно-продуктового виробництва країни. Розвиток його на національному рівні і раціональна структура з традиційно розвиненими сільськогосподарськими галузями й продуктовими підкомплексами зумовлені наявністю значних природних ресурсів, трудового потенціалу та сприятливих кліматичних умов, що дозволяє населенню України мати доступне виробництво більшості видів продуктів харчування, продовольчих товарів і товарів широкого вжитку великого асортименту, у тому числі й енергетичних, виготовлених із сільськогосподарської продукції та проміжної продукції промислових переробних підприємств, що формують не тільки продовольчу, а й національну безпеку України.

Сучасне аграрно-продуктове виробництво в Україні функціонує в складних соціально-економічних умовах, що характеризуються гострою політичною нестабільністю, соціально-демографічною кризою, економічною стагнацією господарювання. Приватизаційні процеси при переході економіки України до ринкових відносин, у тому числі і в аграрному секторі, та його реформування зумовили розукрупнення колгоспів і радгоспів та створення нових форм господарювання на приватній основі. При відсутності досконалої нормативно-правової бази відносин власності на капітал і результати праці це призвело до концентрації активів і капіталу та їх монополізації у великих агрохолдингових компаніях, спрощеній структурі виробництва у новостворюваних формуваннях, руйнації усталених науково-обґрунтованих сівозмін у більшості з них. У результаті монокультурного господарювання погіршується продуктивність ґрунтів, проявляється перевиробництво одних видів продукції і недовиробництво інших. Розбалансованість харчування населення, безробіття посилює напругу у соціально-економічних відносинах суспільства. Змінився критеріальний показник розвитку – із зростання виробництва до якнайшвидшого отримання прибутку. Водночас, глобалізаційні трансформації спричинили активізацію зовнішньоекономічної діяльності, посилили міграційні процеси та конкуренцію і кон'юнктурність на аграрно-продуктових ринках, що змінили потреби, можливості і мотивації людини щодо

її розвитку, саморозвитку та розвитку аграрно-промислового виробництва.

Загальнометодологічні та теоретичні питання категорії «розвиток» розглядалися у наукових працях П.А. Борисенка, В.П. Бранського А.С. Гальчинського, І.Г. Грабара, А.А. Гриценка, Б.А. Грушина, С.А. Єрохіна, О.А. Єрохіної, П.С. Єщенка, Н.В. Касьянової, Л.Я. Корнійчука, Л.Г. Мельника, А.П. Назаретяна, В.В. Попової, І. Пригожина, О.І. Пушкаря, О.М. Тридіда, О.В. Раєвнєвої, Г. Спенсер, І. Стенгерс, А. Тойнби, Є.І. Ходеківського та ін.

Різні аспекти економічного розвитку аграрного сектору економіки на макро- і мікрорівні досліджували В.Г. Андрійчук, О.В. Боднар, Л.М. Болдирєва, П.І. Гайдучкий, В.І. Грушко, А.Є. Данкевич, С.І. Дем'яненко, Т.О. Зінчук, С.В. Кальченко, Н.А. Карасьова, С.М. Кваша, Є.М. Кирилюк, І.Г. Кириленко, М.Ю. Коденська, М.М. Кропивко, В.О. Лагодієнко, Ю.О. Лузан, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, Л.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяк, Л.І. Михайлова, Р.П. Мудрак, П.М. Музика, Ю.О. Нестерчук, Т.О. Осташко, М.І. Пугачов, В.В. Россоха, І.І. Румик, П.Т. Саблук, Ю.В. Самойлик, І.В. Свиноус, Н.М. Сіренко, Г.В. Спаський, М.П. Талавиря, О.В. Ульянченко, І.Л. Федун, Г.В. Черевко, Д.В. Шиян, О.Г. Шпикуляк, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та інші.

Дослідження проблематики національної і економічної безпеки, їх складових здійснювали такі науковці як В.Г. Алькема, І.А. Белоусова, С.В. Васильчак, В.В. Власов, В.І. Грушко, М.П. Денисенко, Б.В. Духницький, Г.М. Запша, М.І. Копитко, Н.М. Літвін, В.В. Лойко, І.П. Мігус, А.С. Музиченко, Б.Й. Пасхавер, І.Л. Петрова, О.І. Пилипченко, І.Ф. Радіонова, В.В. Рокоча, О.В. Россошанська, В.І. Терехов, Л.Г. Шемаєва та інші.

При важливості проведених досліджень вони більшою мірою спрямовані на вирішення часткових питань, не набули системності і комплексності у розв'язуванні загальної проблеми. В більшості публікацій аграрне виробництво розглядається науковцями з позиції ефективності використання окремих факторів виробництва і не пов'язується з потребами людини, з її розвитком.

Трансформаційні та міграційні процеси, посилення міграцій, зміна природно-кліматичних умов та зміщення зональних особливостей зумовили зміну потреб, можливостей і мотивацій розвитку аграрного сектора та необхідність комплексного і системного його дослідження у взаємозв'язку з суміжними галузями, що в кінцевому рахунку формують аграрно-продуктове виробництво. Вищезазначене обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, визначило його актуальність та необхідність, постановку наукової проблеми, мети, завдань, об'єкту, предмету роботи.

Науковою проблемою дослідження є розробка теоретичних, методологічних і методичних положень, наукових і практичних рекомендацій щодо розвитку аграрно-продуктового виробництва в умовах трансформації економічних відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Уманського національного університету садівництва за темою “Теоретико-методологічні та прикладні засади соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки України в умовах глобалізації” (номер

державної реєстрації 0116U003210) та тематики наукових досліджень кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса “Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища” (номер державної реєстрації 0118U002395), у межах яких дисертантом досліджено теоретико-методологічні та практичні основи розвитку аграрно-продуктового виробництва України в умовах трансформації економічних відносин, обґрунтовано концептуальні засади активізації розвитку національного аграрно-продуктового виробництва та запропоновано інноваційну модель його сталого розвитку.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є розроблення теоретичних, методологічних, організаційних та науково-практичних засад і рекомендацій, спрямованих на розвиток аграрно-продуктового виробництва України в умовах трансформації економічних відносин.*

Визначена мета дослідження зумовила окреслення й комплексне розв’язання наукових задач:

- систематизувати, узагальнити та поглибити теоретичні основи поняття «розвиток» як філософської та економічної категорії;
- сформулювати підходи та визначити сутність аграрно-продуктового виробництва як макроекономічної системи;
- обґрунтувати соціально-економічну значимість розвитку аграрно-продуктового виробництва для національної економіки України;
- визначити систему показників щодо удосконалення аналізу ресурсного потенціалу розвитку аграрно-продуктового виробництва;
- обґрунтувати сутність агрохолдингів та визначити їх місце і значення у формуванні ресурсного потенціалу аграрно-продуктового виробництва та сформулювати відповідний категоріально-понятійний апарат;
- здійснити оцінку сучасного стану та визначити тенденції розвитку аграрно-продуктового виробництва України;
- визначити та оцінити рівень виробництва і споживання аграрно-продовольчої продукції та їх тенденції;
- виявити причинно-наслідкові зв’язки та визначити вплив рівня виробництва і споживання окремих харчових продуктів на стан здоров’я населення країни та соціально-демографічні індикатори розвитку людини;
- дослідити та виявити основні тенденції, особливості і чинники зовнішньоекономічної діяльності у взаємозв’язку з розвитком аграрно-продуктового виробництва та забезпечення потреб суспільства;
- здійснити оцінку товарної структури експорту та імпорту аграрно-продуктових товарів у зовнішньоторговельній діяльності;
- розробити алгоритм сталого розвитку аграрно-продуктового виробництва в системі національної безпеки України;
- обґрунтувати концептуальні засади інноваційно-інвестиційної моделі розвитку аграрно-продуктового виробництва;
- розробити пропозиції щодо мотивації актуалізації розвитку аграрно-продуктового виробництва;

- розробити прогноз розвитку основних галузей аграрно-продуктового виробництва на перспективу.

Об'єктом дослідження є процес розвитку аграрно-продуктового виробництва України в період трансформаційних змін.

Предметом дослідження визначено теоретичні, методологічні, організаційні та прикладні аспекти розвитку аграрно-продуктового виробництва України в трансформаційний період.

Методи дослідження. *Методологічну основу* дисертаційної роботи становить діалектичний метод пізнання розвитку з позицій філософського, економічного і соціологічного підходів до тлумачення його сутності як явища, процесу і категорії, наукові принципи суспільного розвитку в контексті взаємодії продуктивних сил і суспільно-виробничих відносин; комплексний підхід до аналізу соціальних технологій суспільного розвитку; системний підхід щодо дослідження об'єктів розвитку, зумовленого економічними реформами, реструктуризацією і трансформацією соціально-економічних систем.

Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використано наступні наукові методи: наукової абстракції, дедукції та індукції – для формулювання наукової гіпотези роботи, законів та принципів; діалектичний та історико-логічний для дослідження генези наукової думки з питань еволюції трактувань аграрно-продуктового виробництва в контексті суспільного розвитку (пп. 1.1, 1.2); формальної логіки – при визначенні особливостей формування організаційно-економічних засад аграрно-продуктового виробництва в транзитивній економіці (п. 1.3); абстрактно-логічний – для здійснення теоретичних узагальнень, обґрунтування методології дослідження, формулювання висновків (п. 2.1); структурно-функціонального, системного та комплексного підходу – при дослідженні стану та розробці методології оцінки ресурсного потенціалу аграрно-продуктового виробництва (п. 2.2); індукції та дедукції, експертних оцінок, економіко-математичного моделювання – при розробці соціально-демографічних індикаторів здоров'я і людського розвитку (п. 2.3); економіко-статистичного аналізу – для обробки даних і обґрунтування висновків (пп. 3.1, 3.2, 3.3); кореляційно-регресійного аналізу – для дослідження й оцінки динаміки розвитку аграрно-продуктового виробництва, залежності споживання продуктів харчування від виробництва та визначення рівня доходів населення, виявлення тісноти зв'язку між рівнем споживання окремих продуктів харчування і факторами впливу, що їх обумовлюють, тісноти зв'язку між споживанням основних продуктів харчування, середньомісячною заробітною платою та обсягами імпорту, тісноти зв'язку між рівнем аграрно-продовольчого забезпечення та соціально-демографічними індикаторами розвитку людини і показниками здоров'я нації (пп. 3.1, 3.2, 3.3); монографічного – для детального вивчення основ розвитку аграрно-продуктового виробництва, а також соціально-економічних передумов зовнішньоекономічної діяльності аграрно-продуктового виробництва (пп. 4.1, 4.2., 4.3); економіко-математичного моделювання – для виявлення зв'язку між обсягами імпорту і станом розвитку в країні галузей рослинництва і

тваринництва (п.4.4); абстрагування й узагальнення – для розробки інноваційної моделі розвитку аграрно-продуктового виробництва в системі національної економіки, а також обґрунтування економічних передумов та мотивації активізації розвитку аграрно-продуктового виробництва (пп. 5.1, 5.2); розрахунково-конструктивний – для визначення прогнозних показників розвитку аграрно-продуктового виробництва (п.5.3).

Статистичну та фактологічну базу у процесі виконання дисертаційної роботи становили законодавчо-нормативні акти Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази і методичні рекомендації Міністерства аграрної політики та продовольства, статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали Національної академії аграрних наук України, статистичні дані Світового Банку, економічні дані в періодичних виданнях та мережі Internet, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; результати власного наукового пошуку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретичних, методологічних і методичних положень розвитку аграрно-продуктового виробництва в умовах трансформаційних змін та розробці пропозицій, напрямів формування й реалізації стратегії розвитку аграрно-продуктового виробництва в Україні. Основні положення і результати дослідження, що виносяться на захист та характеризують наукову новизну і особистий внесок автора, полягають у наступному:

вперше:

- запропоновано авторське визначення категорії “розвиток”, яка з філософської точки зору відображає системний процес безкінечності і безперервності закономірних якісних змін, що відбуваються у природному середовищі, у свідомості людини, у суспільстві під впливом дії об’єктивних законів природи і суспільства, основними з яких є закон єдності і боротьби протилежностей, закон рівноваги, закон переходу кількості у якість, закон заперечення-заперечення, а з економічної точки зору – відображає системний закономірний процес безкінечності і безперервності якісних змін в продуктивних силах і виробничих відносинах, що відбуваються в економіці під впливом дії об’єктивних законів природи, об’єктивних економічних законів, дотримання людиною дії яких забезпечує всебічний розвиток безпосередньо людини, розвиток ресурсного потенціалу країни;

- запропоновано авторське визначення дефініції “аграрно-продуктове виробництво”, яке пропонується розглядати з трьох сторін: (1) як соціально-економічну структуру, що включає сукупність функціонуючих підприємств, організацій і служб з виробництва аграрно-продовольчої продукції й натуральних товарів повсякденного вжитку, функціональним навантаженням якої є забезпечення потреб населення якісними екологічнобезпечними продуктами широкого асортименту відповідно до науково-обґрунтованих норм, (2) як організаційно-виробничу структуру, що включає сукупність галузей і підгалузей аграрного сектора та переробної промисловості, що є формоутворюючими спеціалізованих аграрно-продуктових підкомплексів з виробництва сільськогосподарської продукції, її промислової доробки,

обробки, переробки, довготривалого зберігання та доведення до споживача широкого асортименту екологічно безпечних аграрно-продовольчих продуктів, енергетичних ресурсів та інших натуральних продуктів, виготовлених з відновлювальної сільськогосподарської сировини та проміжних продуктів промислових переробних підприємств шляхом їх глибокої переробки; (3) як техніко-технологічну структуру, що забезпечує організаційну послідовність виконання відповідними суміжними підприємствами, організаціями і службами технологічних процесів з виробництва якісної екологічно безпечної сільськогосподарської продукції та технологічних схем її промислової переробки на основі впровадження новітніх технологій із застосуванням інтелектуалізованої енерго- та матеріалоощадної системи машин, механізмів, обладнання та інноваційних продуктів;

- розроблено концептуальну модель сталого розвитку аграрно-продуктового виробництва в системі національної безпеки України, що в своїй основі базується на збереженні екологічності земельних, лісових і водних ресурсів, відтворенні їх якісних характеристик; відновленні, розбудові та розвитку сільськогосподарського машинобудування й виробництва сучасної інтелектуалізованої системи машин, обладнання і механізмів; нарощуванні національного виробництва харчових продуктів та предметів повсякденного вжитку, виготовлених із сільськогосподарської продукції та побічних продуктів її промислової переробки, безпечних для здоров'я й життєдіяльності людини, та таких, що сприяють формуванню і розвитку потенціалу людини; збереженні й відтворенні трудових ресурсів, розвитку і використанні людського потенціалу;

удосконалено:

- науковий підхід до визначення сутності агрохолдингу, що на відміну від інших підходів, розглядається як корпоративне утворення сільськогосподарських, промислових, переробних та інших підприємств шляхом їх приєднання чи поглинання з єдиним власником, який володіє контрольним пакетом акцій і централізованою системою управління корпоративними правами підприємств, розміщених в одному або декількох регіонах України;

- методичний підхід до визначення соціально-економічної значимості аграрно-продуктового виробництва та його продуктових підкомплексів, що на відміну від існуючих підходів, розглядається як виробництво аграрно-продовольчих продуктів і товарів повсякденного вжитку, що стосуються інтересів усього населення та держави в цілому, а також як сфера прикладання праці, що сприяє її збереженню й використанню, збільшенню загальної кількості робочих місць та вирішенню соціально-економічних проблем розвитку людини, суспільства й економіки країни;

- концептуальний підхід до розуміння сутності галузі тваринництва, яка на відміну від загальноприйнятого бачення, виступає, з одного боку, джерелом гарантованого виробництва екологічнобезпечної незамінної продукції тваринного походження власного виробництва для забезпечення потреб населення країни, з іншої – є потужним біологічним переробником рослинної продукції та побічних й проміжних продуктів промислової переробки сільськогосподарської

продукції, виробником органічної продукції для збагачення продуктивності ґрунтів, базою збільшення робочих місць в усіх секторах національної економіки;

- структуру аграрно-продуктових товарів у зовнішній торгівлі і запропоновано, на відміну від загальноприйнятої Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), доповнити групи I-IV наступними позиціями: п.30 – фармацевтична продукція, що вироблена з лікарських рослин; п.32 – екстракти дубильні; п.33 – ефірні олії; група VIII – шкури необроблені, шкіра вичинена; група IX – деревина і вироби з деревини; X – маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; група XI – текстильні матеріали та текстильні вироби; група XII – взуття, головні убори, виготовлених із сільськогосподарської продукції;

- уточнено зміст поняття “мотивація” як соціально-економічної категорії, що на відміну від існуючих підходів, характеризується системою мотивів людини або групи людей до діяльності, що поєднані спільними інтересами, стимулами та залежні від національної ідеї, визначеної мети, поставлених цілей і завдань;

набули подальшого розвитку:

- методологічні підходи до обґрунтування важливості власного виробництва екологічнобезпечної продукції тваринного походження за науково-обґрунтованими раціональними нормами, що на відміну від загальноприйнятого підходу, буде сприяти збереженню здоров'я нації, збільшенню надходжень до бюджету; розвитку переробної промисловості, що є чинником збільшення валової доданої вартості та стримуючим фактором міграційних процесів, зміцнення сімейних відносин й оздоровлення сім'ї; важливим джерелом виробництва органічних добрив для оздоровлення ґрунтів, створення органічно чистого культурного землекористування й нарощування виробництва органічної продукції, формуванню якісних складових людського потенціалу: фізичного й психологічного здоров'я людини, її інтелектуального рівня та духовності;

- методичні підходи щодо виявлення взаємозв'язку між виробництвом і споживанням аграрно-продовольчої продукції та здоров'ям і життєдіяльністю людини за допомогою економіко-статистичних методів динамічного прогнозування, що на відміну від існуючих підходів, враховують в кінцевому підсумку вплив на зміцнення і розвиток ресурсного потенціалу країни, розвиток економіки, розвиток безпосередньо людини і держави;

- система соціально-економічних заходів щодо формування зовнішньої торгівлі аграрно-продуктовими товарами, що на відміну від існуючих підходів, враховують граничні межі географічного розміщення країни, багатство природно-кліматичних умов, включно із землею, їх зональні, регіональні й місцеві відмінності, розвинений духовно й інтелектуально трудовий потенціал;

- концептуальні підходи до активізації розвитку аграрно-продуктового виробництва, що на відміну від існуючих, передбачають обґрунтування потреби суспільства і держави у стабільному достатньому рівні фінансуванні наукового пошуку, наукових досліджень і розробок щодо вирішення проблеми і

перспектив розвитку всіх традиційних для України галузей національної економіки, формування розгалуженої інфраструктури складових виробничого процесу виготовлення кінцевих продуктів, товарів і послуг відповідно до потреб споживачів як внутрішнього так і зовнішнього ринків;

- інструментарій оцінки прогностичних обсягів виробництва аграрно-продовольчих товарів на перспективу, які на відміну від існуючих підходів, ґрунтуються на повному забезпеченні продуктами власного виробництва за науково-обґрунтованими нормами, що забезпечують життєдіяльність суспільства, стабільність чисельності населення, збалансованості галузей рослинництва і тваринництва, перспектив розвитку галузей харчової, легкої та промислової переробки аграрної продукції в країні;

- методичні підходи до аналізу стану ресурсного потенціалу аграрно-продуктового виробництва, що на відміну від загально-прийнятих підходів крім земельних, людських, матеріально-технічних та енергетичних ресурсів, включають освітянсько-науковий потенціал, інтелект, культуру, духовність.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що напрацьовані теоретичні узагальнення, методичні розробки, окремі положення та пропозиції, одержані автором за результатами дослідження, доведено до рівня теоретичних напрацювань та практичних пропозицій, що являють собою внесок у теорію розвитку аграрно-продуктового виробництва та пропозиції щодо його активізації в Україні.

Наукові положення та методико-практичні результати дослідження розвитку аграрно-продуктового виробництва знайшли практичне застосування у діяльності департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 04-01-27/3940 від 11.06.2020). Пропозиції дисертанта щодо зменшення закупівлі по імпорту штучних волокон, товарів і продукції хімічної промисловості та товарів повсякденного вжитку, виготовлення яких призупинено та не забезпечується натуральною сировиною через зведення нанівець традиційних для України галузей льонарства і коноплярства, вівчарства, шовківництва, а також зменшення закупівлі по імпорту на значні суми валюти фармацевтичної продукції і лікарських засобів, виробництво яких можливе за умови відновлення і налагодження діяльності відповідних галузей ефіроолійних і лікарських рослин впроваджені Вінницькою торгово-промисловою палатою (довідка № 23/01/523 від 04.11.2020 р.) та Громадською спілкою «Ю-Фуд» (довідка № 35 від 07.11.2020 р.).

Результати досліджень впроваджені у виробництво Асоціацією фермерів та приватних землевласників Вінницької області (довідка № 7 від 04.09.2020), ФГ «Сосонки» Липовецького району Вінницької області (довідка № 43 від 15.08.2020), ПП «Довіра» Шаргородського району Вінницької області (довідка № 101 від 22.08.2020), Дніпропетровською обласною громадською організацією «Сільськогосподарська консультаційна служба» (довідка № 44 від 31.08.2020).

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Економіка підприємства», «Міжнародні

економічні відносини», «Міжнародна економічна діяльність України» і «Бізнес-аналітика в Excel» (довідка № 62/01.1.3-43 від 07.09.2020) та Уманського національного університету садівництва при викладанні навчальних дисциплін «Економіка галузевих ринків», «Екологічна економіка», «Соціально-економічний аналіз підприємницького середовища» (довідка № 01-10/777а від 05.10.2020). Основні пропозиції, викладені в дисертації, впровадженні у роботі Національної академії аграрних наук (довідка № 07-05/94 від 17.12.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійного наукового пошуку здобувача. Усі результати досліджень, що виносяться на захист, отримані й сформульовані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті положення та ідеї, які належать особисто дисертанту. Результати власних досліджень, оприлюднених у працях у співавторстві, наведено в списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати наукових досліджень, висновки і пропозиції дисертації доповідались і обговорювались на науково-практичних конференціях і конгресах, зокрема:

- *на всеукраїнських науково-практичних конференціях:* «Стан та проблеми інноваційної розбудови України '2007» (м. Дніпропетровськ, 14-15 березня 2007), інтернет-конференції «Формування і розвиток ринку продукції АПК» (м. Полтава, 28 березня 2013 р.), «Сучасні агротехнології: тенденції та інновації» (м. Вінниця, 17-18 листопада 2015 р.), «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, 30 жовтня 2017 р.), «Формула ідеального соціального забезпечення» (м. Київ, 09 листопада 2017 р.), VI і VIII Інтернет-конференції «Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю» (м. Вінниця, 28 березня 2018 р. і 25 березня 2020 р.), «Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки» (м. Полтава, 31 березня 2020 р.);

- *на міжнародних науково-практичних конференціях:* «Наука та технології: крок в майбутнє – 2007» (м. Дніпропетровськ, 1-15 березня 2007 р.), «Земля України – потенціал енергетичної та екологічної безпеки держави» (м. Вінниця, 24-26 березня 2010 р.), «Економіка регіону: структура, особливості, динаміка розвитку» (м. Вінниця, 26 листопада 2010 р.), «Реформування економічної системи України в контексті міжнародного співробітництва» (м. Вінниця, 21 квітня 2011 р.), «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва» (м. Вінниця, 15-16 березня 2012 р.), «Основні напрями інноваційного розвитку виробництва та переробки продукції АПК» (м. Львів, 22-23 березня 2012 р.), «Пріоритети інноваційного розвитку АПВ України: досвід, можливості, технології» (м. Ніжин, 29-30 березня 2012 р.), «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (Тернопіль-Чортків, 26-27 квітня 2012 р.), «Розвиток економіки України на інноваційній основі» (м. Мелітополь, 12-15 червня 2012 р.), «Трансформаційна динаміка розвитку агропромислового виробництва» (м. Вінниця, 15-16 березня 2012 р.), «Облік, контроль та аналіз на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку» (м. Вінниця, 15-16 березня 2012 р.), «Інноваційний

розвиток аграрної економіки» (м. Мелітополь, 19-20 лютого 2013 р.), «Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади» (м. Тернопіль, 21-22 березня 2013 р.), «Маркетингове забезпечення продуктового ринку» (м. Полтава, 19-20 травня 2015 р.), III, IV, V, VI «Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України» (м. Вінниця, 20-22 травня 2015 р.; 18-20 травня 2016 р.; 07-09 червня 2017 р.; 17-19 вересня 2018 р.), «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теоретичні і практичні аспекти» (м. Хмельницький, 21-23 травня 2015 р.), «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (м. Переяслав-Хмельницький, 30 листопада 2016 р.), «Стан та перспективи розвитку невиробничої сфери економіки: регіональні особливості» (м. Харків, 17 листопада 2017 р.), «Modern economic research: theory, methodology, strategy» (Kielce, 28 September 2018), «Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти» (м. Ужгород, 7-8 грудня 2018 р.), «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 15 травня 2019 р.), «Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України» (Україна-Словаччина, 05-07 червня 2019 р.), «Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України» (м. Вінниця, 03 червня 2020 р.), 162nd EAAE Seminar «The evaluation of new CAP instruments: Lessons learned and the road ahead» (Budapest, Hungary, 26-27 April, 2018), 173rd EAAE Seminar «Sustainable and resilient farming systems in the European Union» (Bucharest, Romania, 26-27 September, 2019), X International Agriculture Symposium «AGROSYM 2019» (Jahorina, 3-6 October 2019, Bosnia and Herzegovina), Research Workshop «Modern Research in Agricultural Economics: From Research Idea to Publication» (Kyiv, Kyiv School of Economics (KSE), 28-29 November 2019).

Публікації. За результатами дослідження автором опубліковано 75 наукових праць загальним обсягом 59 д.а., з яких 57 підготовлені самостійно (47,74 д.а.). Із них 1 одноосібна монографія обсягом 20,88 д.а., 27 статей обсягом 18 д.а. у наукових фахових виданнях України, у т.ч. 11 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 28 – матеріали конференцій (8,88 д.а.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 671 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 451 сторінках. Робота містить 75 таблиць (з них 3 займають 3 повних сторінок), 40 рисунків (з них 6 займають 6 повних сторінок), 26 додатків, розміщених на 167 сторінках. Список використаних джерел налічує 490 найменувань і розміщений на 42 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її наукову проблему, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У розділі 1 «Науково-теоретичні основи дослідження розвитку аграрно-продуктового виробництва» розглянуто категорію “розвиток”, досліджено теоретичні основи аграрно-продуктового виробництва в контексті суспільного розвитку, визначено особливості формування організаційно-економічних засад аграрно-продуктового виробництва в трансформаційний період.

Встановлено, що розвиток це філософське і економічне поняття. Як філософська категорія розвиток відображає системний процес безкінечності і безперервності закономірних якісних змін, що відбуваються у природному середовищі, у свідомості людини, у суспільстві під впливом дії об’єктивних законів природи і суспільства. Як економічна категорія розвиток відображає системний закономірний процес безкінечності і безперервності якісних змін в продуктивних силах і виробничих відносинах, що відбуваються в економіці під впливом дії об’єктивних законів природи, об’єктивних економічних законів, дотримання людиною дії яких забезпечує всебічний розвиток безпосередньо людини, її ресурсного потенціалу, зняття протиріч, що відбуваються в період трансформаційних процесів, забезпечуючи розвиток в економіці країни, зокрема, в суспільних відносинах, ресурсного потенціалу країни.

Обґрунтовано теоретичну сутність аграрно-продуктового виробництва як соціально-економічної системи в складі національної економіки, яку автором запропоновано розглядати з різних сторін: соціально-економічного, організаційно-виробничого, техніко-технологічного (рис. 1). Як соціально-економічна структурна складова національної економіки аграрно-продуктове виробництво – це функціонування сукупності підприємств, організацій і служб з виробництва аграрно-продовольчої продукції й натуральних товарів повсякденного вжитку, виготовлених із сільськогосподарської сировини й проміжної продукції переробних підприємств, функціональним навантаженням якої є забезпечення потреб населення якісними екологічно безпечними продуктами широкого асортименту відповідно до науково-обґрунтованих норм як бази розвитку й життєдіяльності людини і суспільства.

Аграрно-продуктове виробництво як організаційно-виробнича структура включає розвиток сукупності галузей і підгалузей аграрного сектора та переробної промисловості, що є формоутворюючими чинниками спеціалізованих аграрно-продуктових підкомплексів з виробництва сільськогосподарської продукції, її промислової доробки, обробки, переробки, довготривалого зберігання та доведення до споживача готових екологічно безпечних аграрно-продовольчих продуктів, товарів повсякденного вжитку, енергетичних ресурсів та інших натуральних продуктів, виготовлених з відновлювальної сировини та проміжної продукції промислових підприємств.

Аграрно-продуктове виробництво як техніко-технологічна структура – це організаційна послідовність виконання відповідними суміжними підприємствами, організаціями і службами технологічних процесів з виробництва якісної сільськогосподарської продукції та технологічних схем її промислової переробки на основі впровадження новітніх технологій із застосуванням енерго- та матеріалоощадної системи машин і механізмів.

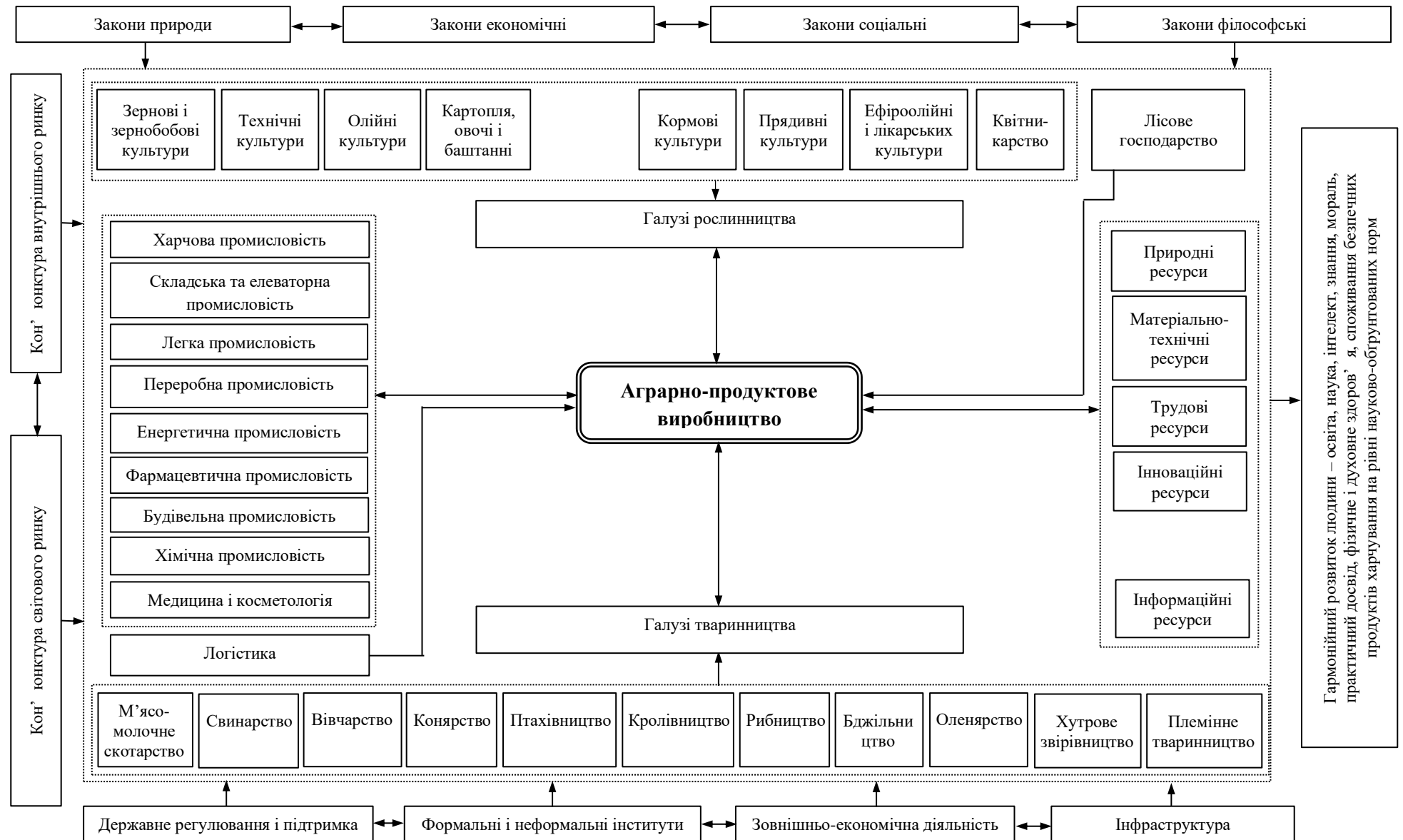

Рис. 1. Концептуальна схема аграрно-продуктового виробництва в економіці України

Джерело: розроблено автором

Розвиток аграрно-продуктового виробництва, його функціонування базується на використанні всіх наявних у країні ресурсних складових: природно-кліматичних умов, фізичного, інтелектуального і духовного потенціалу людини, наявності матеріально-технічної бази виробництва засобів виробництва, науки й науково-експериментальної бази, культурно-освітніх й духовних надбань та галузей обслуговуючої сфери. При цьому аграрно-продуктове виробництво в значній мірі є залежним від природно-кліматичних умов, особливо від їх мінливості, що останнім часом прогресують, відношення людини з природою, знанням людиною дії законів природи та врахування їх дії в процесі життєдіяльності.

У ході дослідження визначено соціально-економічну значимість розвитку аграрно-продуктового виробництва, його кожного продуктового підкомплексу, кожної конкретної галузі, що спроможні забезпечити виробництво аграрно-продовольчих продуктів і товарів повсякденного вжитку та стосуються інтересів усього населення країни і держави в цілому не тільки як споживачів.

З іншої сторони розширюється сфера прикладання праці, що сприяє її збереженню й використанню, збільшується кількість робочих місць і не тільки в сільській місцевості, та вирішується багато соціально-економічних проблем розвитку людини, суспільства й економіки країни в цілому.

Дослідження особливостей формування організаційно-економічних засад аграрно-продуктового виробництва в умовах трансформації економічних відносин засвідчив постійне зростання частки агрохолдингів у виробництві та експорті аграрної продукції. Опрацювання інформаційного матеріалу з літературних джерел дозволило представити авторське бачення сутності сучасного українського «агрохолдингу» як господарського утворення добровільно змушених (із-за монополізації ресурсного потенціалу та ринків, у тому числі і зовнішніх) шляхом приєднання чи поглинання сільськогосподарських підприємств, промислових переробних та інших підприємств з єдиним власником, який володіє стовідсотковим або близько до нього пакетом акцій (часток, паїв) та централізованою системою управління корпоративними правами багатьох підприємств, розміщених в різних регіонах.

Економічною суттю сучасного агрохолдингу є концентрація землі і капіталу, централізація фінансових ресурсів як найбільш доступного активу, неконтрольованого державою, найбільш керованого і мобільного активу капіталіста, необмеженого нормативно-правовими положеннями, просторовими кордонами, незалежно від виду підприємницької діяльності, соціально безвідповідальний, що забезпечує його власнику найвищі прибутки (надприбутки). Разом з тим, агрохолдинги мають накопичений певний досвід їх позитивної діяльності в окремих сферах.

Зокрема, у зовнішньоекономічній діяльності накопичений досвід освоєння географічного простору, вихід на зовнішні ринки і адаптація до потреб світового ринку, ознайомлення з зарубіжним досвідом ведення бізнесу та впровадження інноваційних технологій з використанням високоефективних систем обробітку ґрунту, що дає змогу повністю контролювати технологічний процес, залучення окремими холдингами коштів інвесторів через емісію акцій

та розміщення їх на фондових біржах провідних країн світу, кращого забезпечення основними і оборотними засобами виробництва.

У розділі 2 «Методологічні основи формування аграрно-продуктового виробництва для забезпечення соціо-економічних параметрів національної економіки» систематизовано методики та обґрунтовано критерії розвитку аграрно-продуктового виробництва, досліджено та оцінено системність у формуванні моделей аграрно-продуктового виробництва, узагальнено методологічні основи вибору соціально-демографічних індикаторів здоров'я та людського розвитку як базової конструкції аграрно-продуктового виробництва.

Зміст поняття аграрно-продуктового виробництва розкривається через систему критеріїв та показників, що характеризують ретроспективу, сучасний стан та перспективи розвитку. Особливого значення набуває формалізація показників і критеріїв, що дозволяють провести кількісну оцінку рівня аграрно-продуктового виробництва на макро-, мезо- і мікрорівні.

Для всебічного вивчення і оцінки поточного стану та розробки прогнозних обсягів аграрно-продуктового виробництва в процесі дослідження нами було застосовано системний підхід, що дозволив проаналізувати аграрно-продуктове виробництво як цілісне утворення, в якому будь-яка зміна складових елементів призводить до зміни всієї виробничої системи. Такий підхід сприяє усвідомленню цілої сукупності властивостей явища, його можливих трансформацій і наслідків.

Методологія дослідження стану та перспективних напрямів розвитку аграрно-продуктового виробництва являє собою сукупність організаційно-економічних, фінансових, управлінських, логістичних, маркетингових, соціальних та зовнішньоекономічних складових (рис. 2).

Вивчення існуючих методик оцінювання поточного стану аграрно-продуктового виробництва дозволило сформулювати висновок, що жодна з них не дозволяє провести якісний прогноз виробництва аграрно-продовольчої продукції на перспективу із врахуванням цілої низки чинників внутрішнього і зовнішнього середовища.

З'ясовано, що для моделювання аграрного сектору економіки з представленням складних інструментів аграрної політики необхідно застосовувати моделі часткової рівноваги – partial equilibrium model (PEM). Для комплексної оцінки поточного стану аграрно-продуктового виробництва та прогнозування перспектив його розвитку необхідно застосовувати модель AGLINK-COSIMO. Модель дає можливість оцінювати взаємодію між різними товарами і країнами на світовому ринку, а також давати кількісну оцінку змінам на ринках за різних варіантів державної аграрної політики.

Для оцінки впливу загальної сільськогосподарської, торговельної та політики відновлювальної енергетики на виробництво, доходи, ринки, торгівлю та навколишнє середовище як на національному так і глобальному рівнях необхідно використовувати модель CAPRI (Common Agricultural Policy Regional Impacts).

Рис. 2. Методологічне забезпечення функціонування аграрно-продуктового виробництва України

Джерело: розроблено автором

Застосування моделі AGMEMOD (AGricultural MEmber states MODelling) дозволяє проаналізувати вплив політичних сценаріїв на розвиток аграрного сектору економіки.

Для формування базових прогнозів для аграрного сектору та міжнародних товарних ринків, вивчення основних товарних ринків та аналізу альтернативної політики і зовнішніх чинників впливу на виробництво аграрно-продовольчої продукції, її споживання, ціни на продукцію, доходи аграрних підприємств, визначення ефективних інструментів управління ризиками, аналізу впливу державної політики необхідно використовувати модель FAPRI (The Food and Agricultural Policy Research Institute) – інтегрований набір непросторових моделей часткової рівноваги для великих аграрних ринків.

Для визначення обсягів пропозиції та попиту на сільськогосподарську продукцію, детально описуючи взаємовідносини між товарами, варто використовувати модель ESIM (European Simulation Model) – порівняльна статична багатонаціональна модель аграрного сектору.

Важливим питанням у процесі вивчення впливу факторів аграрно-продуктового виробництва на стан соціально-демографічних показників життя і здоров'я населення є правильний підбір методичного інструментарію. Для дослідження сучасного стану індикаторів здоров'я населення країни, соціально-демографічних індикаторів розвитку людини, визначення тісноти зв'язку і його напряму між обсягами виробництва і споживання продуктів харчування, а також ступеня впливу на результативну ознаку, прогнозування тенденцій розвитку виробництва аграрно-продуктових товарів нами застосовувався комплексний підхід, що передбачає застосування як традиційних (кореляційно-регресійний аналіз) так і інноваційних методів наукового пошуку.

У розділі 3 «Сучасний стан розвитку аграрно-продуктового виробництва та споживання продовольства» здійснено оцінку виробництва і споживання аграрно-продовольчої продукції, виявлено зв'язок між споживанням і рівнем здоров'я нації та соціально-демографічних індикаторів розвитку людини.

У результаті дослідження виявлено зміни, що відбулись у структурі аграрного виробництва під впливом ринкових відносин та мінливості зовнішніх ринків, що при відсутності належного досвіду господарювання у нових умовах призвели до збільшення посівів кон'юнктурних сільськогосподарських культур понад агробіологічно допустиму норму, зменшення площ трудомістких, але важливих для суспільства культур та їх переміщення із сільськогосподарських підприємств у господарства населення, що несе певні ризики не тільки економічного, а й екологічного характеру.

Так, за період 1990-2019 років суттєво змінилась структура посівних площ при їх зменшенні на 4,4 млн. га або на 13,6%. За роками спостерігається нестабільність посівних площ і обсягів виробництва за основними групами культур і окремими їх видами. При майже стабільній площі зернових зменшились посіви пшениці на 0,8 млн. га, або на 10,0%, зернобобових – на 1,1 млн. га (в 4,1 рази), а кукурудзи на зерно зросли з 1,2 до 5,0 млн. га (у 4,2 рази), технічних культур – з 3,7 млн. га до 9,1 млн. га з часткою в структурі посівів

32,6%. Посіви соняшнику перевищують гранично допустимі норми майже втричі, при цьому посіви цукрових буряків зменшились з 1,6 млн. га до 221,9 тис. га, а льону-довгунця – 172 тис. га до 1,0 тис. га, кормових культур – з 12 млн. га до 1,7 млн. га, або в 7,0 разу, з них кукурудзи на силос – в 19,1 разу, багаторічних трав – у 4,3 рази. Більш-менш стабільними залишаються площі під картоплею і овочами відкритого ґрунту, що культивуються в основному на присадибних ділянках населення. Це призвело до збільшення виробництва зерна на 24,1 млн. тонн (47,3%), у тому числі кукурудзи – на 31,1 млн. тонн (у 7,57 разу), що не було забезпечено введенням в дію потужностей з їх промислової переробки, що змінило структуру внутрішньогосподарського її використання. Зокрема, обсяги зерна, що надійшли на переробку, становили у 2000-2019рр. в межах 1,1-1,6 млн. т, або 1,6-4,2% від обсягів виробництва. При цьому втрати урожаю зросли з 1,3% до 1,8%, а частка витрат на годівлю тварин знизилась з 45,2% до 16,7%. Це зумовило зростання експорту зерна з 5,5% до 72,5%. У той же час спостерігається занепад галузей тваринництва, особливо скотарства, у тому числі молочного, свинарства і вівчарства, спричинило зменшення обсягів виробництва м'яса і молока та викликало розбалансування продуктів харчування, призвело до втрати робочих місць та інших негараздів.

Зміна структури посівів сільськогосподарських культур у напрямі розширення кон'юнктурних культур зовнішнього ринку та зменшення поголів'я, причому за всіма видами і формами господарювання, призвела до руйнування усталених науково-обґрунтованих спеціалізованих сівозмін, негативно вплинула на продуктивність землі та зумовила деформацію ринку праці й витіснення із села найбільш продуктивної частини населення. В результаті в основному із-за різкого зменшення виробництва продукції тваринництва майже вдвічі не досягнуто рівня 1990 року. Дана тенденція залишається і надалі – поголів'я тварин продовжує зменшуватись, погіршується співвідношення між основними галузями не тільки в цілому по аграрному сектору, а й за формами господарювання, при цьому ця тенденція в останні роки проявилась і в господарствах населення, в яких у 2019 році частка продукції тваринництва уже становила 33,5%.

Скорочення поголів'я великої рогатої худоби, у тому числі корів, свиней, овець призвело до зменшення виробництва м'яса та молока в Україні та погіршення структури споживання продукції тваринного походження (рис. 3).

Фактично не забезпечуються потреби споживачів за раціональною нормою та несе ризики не тільки для економіки аграрно-продуктового виробництва, а й для здоров'я населення та продовольчої безпеки України. До негативних результатів можна віднести зниження обсягів виробництва продукції тваринництва, зокрема яловичини, молока, що проявилось в результаті зменшення поголів'я ВРХ, і у тому числі корів та є основною причиною зниження споживання продуктів тваринного походження населенням України, незбалансованості тривалий період раціонів харчування, що може негативно проявлятися на здоров'ї нації.

При цьому проявляється тенденція до суттєвого недоспоживання «дорогих» білковмісних продуктів тваринного походження (м'ясо, молоко,

риба), а також плодів, ягід і винограду.

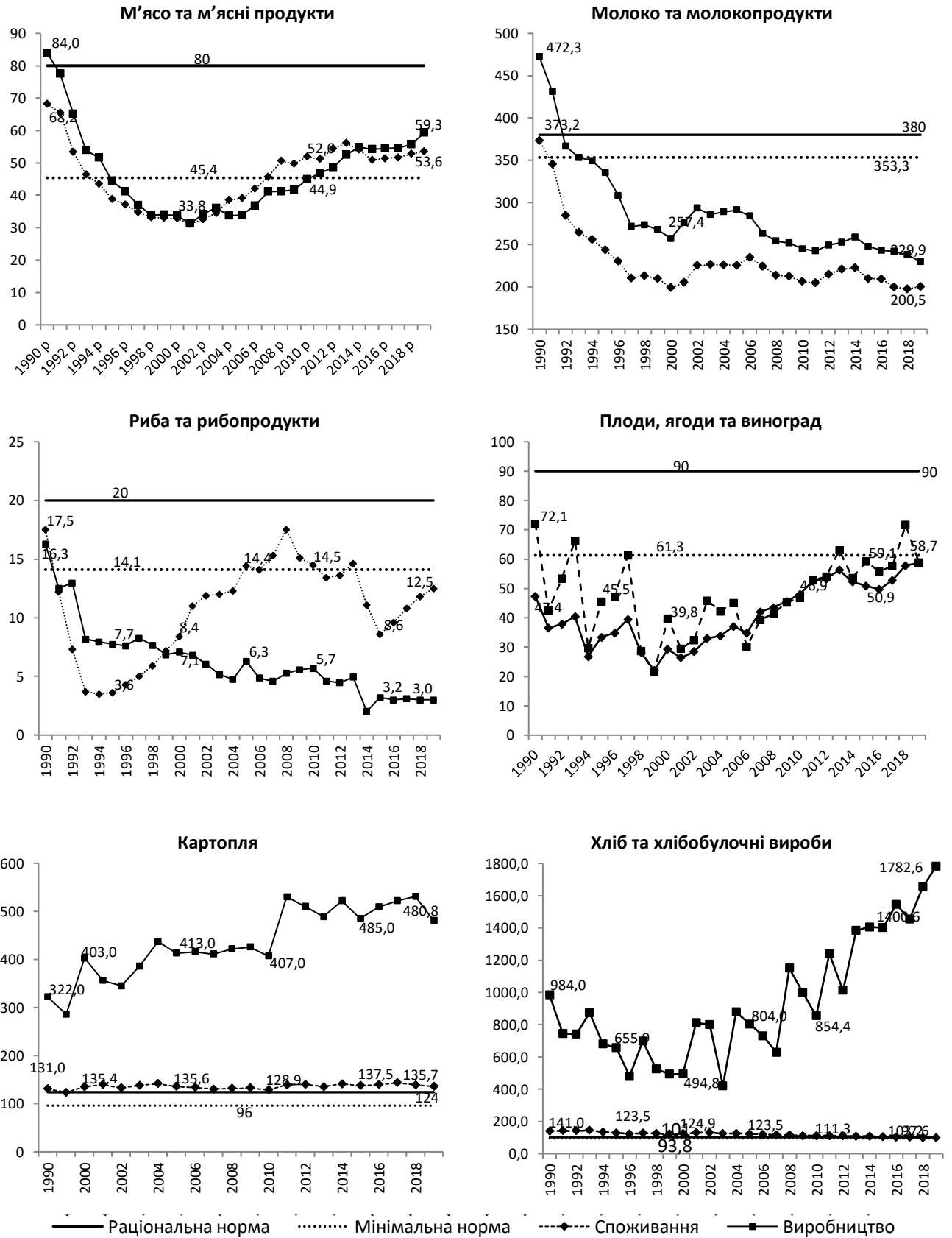

Рис. 3. Динаміка виробництва і споживання основних продуктів харчування в Україні протягом 1990-2019 рр., кг на 1 особу

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

Натомість суттєво зростає споживання «дешевих» продуктів харчування (хліб і хлібні продукти, картопля, овочі і баштанні продовольчі), рівні яких значно перевищують рекомендовані норми здорового харчування.

Встановлено, що на рівень споживання продуктів харчування мають вплив не тільки обсяги виробництва продукції всередині країни, а й рівень заробітної плати, що є мотиватором попиту і активатором пропозиції й розвитку вітчизняного аграрно-продуктового виробництва та обсяги імпорту продукції, потреби яких не забезпечуються власним виробництвом.

Рівень розвитку аграрно-продуктового виробництва визначає здоров'я українців, їх життєдіяльність і розвиток. В роботі було виявлено щільний зв'язок між смертністю від неінфекційних хвороб і споживанням м'яса, молока, риби, овочів, фруктів, який був оберненим (табл. 1).

Таблиця 1

Зв'язок між рівнем споживання основних аграрно-продовольчих продуктів та смертністю від основних неінфекційних хвороб населення в Україні

Показники	Фактори	Коефіцієнт		F-критерій	β -коефіцієнт	p-значення	95% довір. інтервал
		Кореляції	Детермінації				
Загальна кількість смертей	М'ясо	0.8224	0.6763	27.1599	-0.4522	0.001	(-4.75 до -1.28)
	Овочі і баштанні				-0.5058	<0.001	(-1.77 до -0.57)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=988,0664-3,0130X_1-1,1713X_2$</i>						
Хвороби системи кровообігу	М'ясо	0.7496	0.5619	16.6756	-0.4850	0.004	(-3.31 до -0.71)
	Молоко				-0.3704	0.023	(-0.70 до -0.06)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=614,5359-2,0102X_1-0,3781X_2$</i>						
Хвороби органів дихання	Овочі і баштанні	0.9737	0.9481	237.5452	-0.8561	<0.001	(-0.37 до -0.28)
	Рослинні олії				-0.1637	0.012	(-1.44 до -0.20)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=78,2132+0,3270X_1+0,8212X_2$</i>						
Хвороби органів травлення	Риба	0.9565	0.9148	59.0649	+0.6073	<0,001	(0.60 до 1.48)
	Овочі і баштанні				-0.4376	0.003	(-0.16 до -0.04)
	<i>Рівняння регресії: $Y=28,8208+1,0398X_1-0,1013X_2$</i>						
Новоутворення (онкологічні захворювання)	Хліб і хлібопродукти	0.9218	0.8497	152.5869	+0.9218	<0,001	(0.48 до 0.67)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=23,5821+0,5763X_1$</i>						

Джерело: розраховано автором

Виявлений зв'язок між смертністю від новоутворень і споживанням хліба був прямий і дуже щільний ($R=0,9218$), що свідчить про необхідність дотримання збалансованого харчування. Також спостерігається наявність щільного зв'язку між рівнем аграрно-продовольчого забезпечення та соціально-демографічними індикаторами розвитку суспільства (табл. 2).

Незбалансованість харчових продуктів у раціоні зумовлює значні відхилення у розвитку людини та є однією з причин ранньої смертності, низької очікуваної тривалості життя і високого коефіцієнта смертності немовлят, що визначає важливість рівнозваженого розвитку всіх традиційних для України галузей аграрно-продуктового виробництва як базової основи здоров'я і життєдіяльності людини.

Зв'язок між рівнем споживання основних аграрно-продовольчих продуктів та основними соціально-демографічними показниками розвитку людини в Україні

Показники	Фактори	Коефіцієнт		F-критерій	β -коефіцієнт	p-значення	95% довір. інтервал
		Кореляції	Детермінації				
Очікувана тривалість життя, років	М'ясо	0,9163	0,8397	68,0896	+0.3431	<0,001	(0.02 до 0.08)
	Овочі				+0.7030	<0,001	(0.03 до 0.05)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=62,1035+0,0529X_1+0,0377X_2$</i>						
Рівень смертності, ‰	М'ясо	0,7312	0,5347	14,9389	-0.3361	0.042	(-0.07 до -0.001)
	Молоко				-0.4959	0.004	(-0.02 до -0.004)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=19,2868-0,0335X_1-0,01221X_2$</i>						
Рівень смертності дітей у віці до 1 року, ‰	Овочі	0,9793	0,9591	304,8086	-0.8846	<0,001	(-0.13 до -0.10)
	Рослинні олії				-0.1335	0,019	(-0.41 до -0.09)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=29,2839-0,1121X_1-0,2222X_2$</i>						
Рівень народжуваності, ‰	М'ясо	0,9186	0,8438	70,2078	+0.7848	<0,001	(0.08 до 0.14)
	Цукор				+0.2155	0,027	(0.01 до 0.11)
	<i>Рівняння регресії: $Y=2,9919+0,1052X_1+0,0570X_2$</i>						
Рівень фертильності, ‰	М'ясо	0,9416	0,8866	101,6712	+0.7458	<0,001	(0.011 до 0.017)
	Молоко				+0.3032	<0,001	(0.001 до 0.002)
	<i>Рівняння множинної регресії: $Y=0,4002+0,0143X_1+0,0014X_2$</i>						

Джерело: розраховано автором

Доведено, що для зваженого збалансованого харчування за енергетичністю, поживними речовинами, вітамінами, білками, мінеральними речовинами важливо активізувати розвиток скотарства (відгодівлі ВРХ), особливо молочного, відтворення свинарства й вівчарства для забезпечення раціональної структури м'ясної продукції й повноцінного збалансованого харчування населення, що сприятиме збільшенню якісною екологічною агропродовольчою продукцією власного виробництва як найбільш корисної для людини, її розвитку і життєдіяльності та є важливим чинником приросту робочих місць, зниження безробіття; а отже, зменшення міграційних процесів, нарощування валової доданої вартості та надходжень до бюджету.

У розділі 4 «Аграрно-продуктове виробництво у зовнішньоекономічній діяльності України» визначено соціально-економічні передумови зовнішньоекономічної діяльності, аграрно-продуктового виробництва, основними з яких є граничні межі географічного розміщення країни, багатство природно-кліматичних умов, включно із землею, зонального, регіонального й місцевого характеру, розвинений духовно й інтелектуально трудовий потенціал.

Встановлено, що зовнішньо-торговельна діяльність України характеризується нарощуванням експорту продукції аграрно-продуктового виробництва з перевагою товарів сировинного спрямування (табл. 3). Переважання сировинних товарів в експорті аграрно-продовольчої продукції є наслідком недорозвинених соціально-економічних відносин в напрямі держава-людина, що зумовило занепад трудомістких галузей, зокрема скотарства, в

результаті високої трудомісткості продукції; обмежило біологічну переробку продукції рослинництва та використання проміжної високобілкової продукції підприємств переробної промисловості, а, отже, призвело до її перевиробництва та недовиробництва тваринницької продукції; відставання ринкової інфраструктури, зокрема введення в дію промислових потужностей з глибокої переробки, доробки, довготривалого зберігання вирощеного урожаю; масовий відтік з країни найбільш мобільної робочої сили призвів до зменшення попиту на внутрішньому аграрно-продуктовому ринку, знизивши його ємність.

Таблиця 3

Динаміка експорту аграрно-продовольчої продукції та його структура

Показники	2001 р.	У середньому за рік				2019 р.
		2001-2005 рр.	2006-2010 рр.	2011-2015 рр.	2016-2019 рр.	
Аграрно-продовольча продукція, всього						
Сума, млн дол. США	1823,9	2944,5	8257,6	15769,4	18449,0	22144,1
Частка в загальних обсягах експорту, %	11,21	11,85	16,80	27,05	41,69	44,24
У відсотках до 2001р.	100,00	161,44	452,74	864,60	1011,51	1214,11
Темпи приросту, %	х	23,96	20,50	3,27	13,16	18,98
група I – живі тварини; продукти тваринного походження						
Сума, млн дол. США	454,5	547,6	661,5	963,8	1092,9	1277,0
Частка у вартості аграрно-продовольчої продукції, %	24,92	18,60	8,01	6,11	5,92	5,77
У % до 2001р	100,00	120,48	145,54	212,06	240,46	280,97
Темпи приросту, %	х	12,65	18,10	-3,17	18,11	5,48
група II – продукти рослинного походження						
Сума, млн дол. США	693,3	1078,3	3653,1	8060,5	10027,7	12914,5
Частка у вартості аграрно-продовольчої продукції, %	38,01	36,62	44,24	51,11	54,35	58,32
У % до 2001р	100,00	155,53	526,91	1162,63	1446,37	1862,76
Темпи приросту, %	х	25,13	19,49	9,56	16,85	30,63
група III – жири та олії тваринного або рослинного походження						
Сума, млн дол. США	225,5	451,9	1809,7	3645,7	4449,4	4732,2
Частка у вартості аграрно-продовольчої продукції, %	12,36	15,35	21,92	23,12	24,12	21,37
У % до 2001р	100,00	200,40	802,53	1670,07	1973,13	2098,54
Темпи приросту, %	х	27,03	28,12	-0,72	6,09	5,24
група IV – готові харчові продукти						
Сума, млн дол. США	450,7	866,8	2133,4	3099,6	2879,1	3220,4
Частка у вартості аграрно-продовольчої продукції, %	24,71	29,44	25,84	19,66	15,61	14,54
У % до 2001р	100,00	192,32	473,35	687,73	638,81	714,53
Темпи приросту, %	х	30,11	16,53	-4,27	9,54	6,69

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України

В структурі імпорту переважають готові харчові продукти з від'ємним сальдо в окремі періоди, власне виробництво яких не забезпечує зростаючих потреб споживачів за кількістю, якістю, видовою номенклатурою,

асортиментом, розфасовкою та ціною, або неможливе із-за невідповідності природно-кліматичних умов.

Виявлено, що в структурі імпорту значну частку займає продукція і товари техніко-технологічного характеру, виробництво яких в Україні у занепаді (виготовлення мінеральних добрив), або їх обсяги не задовольняють потреб підприємств і організацій для забезпечення виробничих процесів в інноваційних продуктах і товарах (нових сортах і гібридах сільськогосподарських рослин, нових більш продуктивних породах тварин і птиці, інтелектуалізованих системах машин і механізмів, більш продуктивніших і енергозберігаючих і ін.), а також штучні волокна та товари і продукція хімічної фармацевтичної промисловості, товари повсякденного вжитку, виготовлення яких може бути забезпечено натуральною сировиною шляхом відновлення таких традиційно характерних для України галузей економіки як льонарство, коноплярство, хмелярство, шовківництво, ефіроолійне виробництво та розвиток підприємств відповідних галузей промисловості. Тому доцільним вважаємо удосконалити підхід до вітчизняної класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності та доповнити групу аграрно-продуктових товарів крім I-IV, що вироблені із сільськогосподарських культур такими позиціями: п.30 – фармацевтична продукція, що вироблена з лікарських рослин; п.32 – екстракти дубильні; п.33 – ефірні олії; група VIII – шкури необроблені, шкіра вичинена; група IX – деревина і вироби з деревини; X – маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; група XI – текстильні матеріали та текстильні вироби; група XII – взуття, головні убори. Це повніше характеризуватиме аграрно-продуктове виробництво та його значимість як соціально-економічної системи в національній економіці країни.

У розділі 5 «Напрями формування й реалізації стратегії розвитку аграрно-продуктового виробництва» обґрунтовано напрями формування інноваційної моделі розвитку аграрно-продуктового виробництва, визначено економічні передумови й мотивації активізації його розвитку та розраховано прогнозні параметри обсягів основних аграрно-продовольчих товарів.

Аграрно-продуктове виробництво – сфера, що органічно пов'язана з природним середовищем, з його багатими різноманітними ресурсами, у тому числі і людьми, з організацією інноваційної моделі його розвитку (рис. 4), що спроможне забезпечити відповідність обсягів і структури продуктових товарів і послуг з потребами суспільства та наповнити внутрішній ринок багатим асортиментом якісної і екологічнобезпечної аграрно-продовольчої продукції та товарами повсякденного вжитку, виготовленими з власне виробленої сільськогосподарської продукції й продуктів промислової переробки та сформуванню соціально-економічний клімат у суспільстві, примножити національні багатства країни, зміцнити продовольчу та економічну безпеку, що в кінцевому рахунку є основою національної безпеки України.

Важливо забезпечити на рівні держави умови, правила, допустимі нормативи та мотивацію щодо раціонального й ефективного використання природних ресурсів країни людиною, не порушуючи при цьому дії об'єктивних законів природи з метою уникнення ризиків органічного, водневого і

мінерального виснаження ґрунтів, їх мінералізації і ерозії.

Рис. 4. Концептуальна модель сталого розвитку аграрно-продуктового виробництва в системі національної безпеки України

Джерело: розроблено автором

На основі дослідження логічно доведено, що результативність інноваційної моделі розвитку аграрно-продуктового виробництва буде досягнута на основі:

- раціонального використання всіх наявних в країні чинників –

матеріально-технічної бази, трудових ресурсів, наукових та культурно-освітніх надбань, природно-кліматичних умов з їх зональними і регіональними особливостями;

- удосконалення структури виробництва шляхом відновлення в Україні традиційних галузей – льонарства, коноплярства, хмелярства, цукробурякового виробництва, активізації розвитку скотарства та промислових підприємств з доробки, переробки та довготривалого зберігання сільськогосподарської продукції, що забезпечить зростання кількості робочих місць, збільшення фонду заробітної плати, активізації розвитку внутрішнього ринку та збільшення його ємності, підвищенню фінансово-економічної стійкості не тільки господарюючих структур аграрного сектору, а й всього національного господарства.

При цьому зменшиться безробіття, що знівелює причину соціальної напруги в суспільстві у всіх її аспектах: моральному, матеріальному, психологічному та соціальних виплат (дотацій, субсидій, субвенцій), мінімізує кількість соціальних інститутів примусу (поліції, суддів, прокурорів і т.д.).

Розвиток аграрно-продуктового виробництва сприятиме забезпеченню повноцінного харчування населення країни якісною й безпечною продукцією власного виробництва, що є одним із чинників упередження різних захворювань, зміцнення імунітету й здоров'я людини, формування її ресурсного потенціалу, самовідтворення, підвищення її життєдіяльності. При цьому зростає суспільна усвідомленість людини у необхідності підвищення культури господарювання, власної професійності, набутті нових знань, потреби виробництва якісних інноваційних продуктів.

Логічно доведено, що розвиток аграрно-продуктового виробництва, удосконалення його структури має здійснюватися на основі мотивацій людини праці на землі забезпечення її робочим місцем та достойною заробітною платою з наближенням її рівня до європейського як вагомого стримуючого фактору міграції трудових ресурсів, що знесилює ресурсний потенціал країни, зниження його продуктивності та є досить вразливим для національної економіки.

В своїй основі заробітна плата як економічна категорія відображає соціальні, виробничі, економічні, правові, політичні відносини в житті і діяльності людини, громади, суспільства завдяки своїм функціональним навантаженням, забезпечуючи нагальні потреби й власні інтереси працівника та його сім'ї. В той же час заробітна плата виконує не тільки стимулюючу функцію, а й ряд функцій суспільних відносин у життєдіяльності людини, громади, суспільства: відтворювальну, розподільчу, мотиваційну, інвестиційну.

Рівень задіяння людини у виробничій чи інших видах її корисної діяльності визначається можливістю спрямування її енергії на корисну працю, що відповідає, з одного боку, потребам суспільства, держави, громади, з іншого – є мотиватором реалізації людиною її енергії в праці, особливо в цікавих для неї видах діяльності, різноманітність і багатство яких характерне для функціонування й розвитку аграрно-продуктового виробництва з його розгалуженими сільськогосподарськими галузями, з їх специфічною зональною

структурованістю, різнопрофільними переробними підприємствами з новими технологічними схемами виготовлення багатого асортименту аграрно-продовольчих товарів, нових видів енергетичних ресурсів та інших необхідних суспільству непродовольчих продуктів широкого вжитку.

Розвиток аграрно-продуктового виробництва визначатиме:

- нормативно-правове врегулювання на законодавчому рівні соціально-економічних взаємовідносин та взаємовідповідальності землевласників та відповідних державних інституцій за раціональне екологічнобезпечне використання землі;

- стимулювання розвитку органічного землеробства, що потребує зміни життєвої філософії не тільки людини праці на землі, а й владних чиновницьких структур на всіх рівнях управління економічними процесами для попередження ризиків явних змін природно-кліматичних умов та розробка і прийняття на державному рівні науково-обґрунтованої довгострокової стратегії розвитку аграрно-продуктового виробництва (на 5, 10, 20, 50 і 100 років) як складової стратегії розвитку АПК, та обґрунтованих орієнтирів забезпечення його інноваційності та раціонального використання й нарощування ресурсного потенціалу.

Сільськогосподарське виробництво України є експортоорієнтованим і все більше залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків. Відповідно, все це вимагає розробки і прийняття на рівні держави стратегії розвитку (чи відродження) кожного зокрема продуктового підкомплексу з подальшою розробкою інвестиційних програм як структурної складової стратегії розвитку АПК. В основі такої стратегії мають бути інвестиції у розвиток людини, забезпечення її робочим місцем, відповідність товарів, виготовлених з продукції сільського господарства та побічної продукції її переробки, науковий супровід. Без таких напрацювань розвиток аграрного сектору не матиме стратегічної спрямованості і все більше залежатиме від кон'юнктури зовнішнього ринку

Важливим напрямом зниження ризиків перевиробництва зерна є відповідне нарощування промислових виробничих потужностей з новітньою технологією глибокої доробки, переробки та виробництва багатого асортименту якісної і безпечної продукції продовольчого споживання; розвиток комбікормової промисловості, виробництво біоенергетичних продуктів.

Створення нових промислових потужностей у зерно-продуктовому підкомплексі є одним із шляхів диверсифікації використання зернопродукції, нівелювання ризиків при нарощуванні обсягів виробництва та має відбуватися за наступними напрямками:

- первинна переробка зерна (борошномельно-круп'яна і комбікормова промисловість) – активізує збільшення виробництва харчової продукції, розвиток тваринництва та нарощування обсягів виробництва продукції тваринного походження, а отже, її експорт;

- хлібопекарська промисловість (хлібобулочні, кондитерські вироби та інші харчові продукти) сприятиме нарощуванню харчових продуктів, диверсифікації ринків збуту та формуванню більших обсягів експортних ресурсів;

- виробництво солоду (виробництво пива та квасу) активізує виробництво й експорт слабоалкогольних та безалкогольних напоїв;
- переробка зерна на технічні цілі (виробництво біоенергетичних ресурсів) знизить енергозалежність країни та ризики перевиробництва.

Розвиток промислових підприємств за названими напрямками дасть змогу вирішити низку соціально-економічних проблем, що наразі виникли в суспільстві, сприятиме збільшенню кількості робочих місць та нарощуванню виробництва якісної продукції з більшою доданою вартістю, надходжень до бюджету, знизить соціальну напругу у суспільстві та уповільнить міграційні процеси.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі на основі проведених досліджень розв'язано наукову проблему розробки теоретичних, методологічних та методичних положень, наукових і практичних пропозицій і рекомендацій щодо розвитку аграрно-продуктового виробництва в умовах трансформаційних процесів. Це дало змогу сформулювати теоретичні та методологічні положення, отримати прикладні результати та теоретичні і науково-практичні висновки.

1. Доведено, що «розвиток» як філософська категорія відображає системний процес безкінечності і безперервності закономірних якісних змін, що відбуваються у природному середовищі, у свідомості людини, у суспільстві під впливом дії об'єктивних законів природи і суспільства. Розвиток як економічна категорія відображає системний закономірний процес безкінечності і безперервності якісних змін в продуктивних силах і виробничих відносинах, що відбуваються в економіці під впливом дії об'єктивних законів природи, об'єктивних економічних законів, дотримання людиною дії яких забезпечує всебічний розвиток безпосередньо людини, її ресурсного потенціалу та аграрно-продуктового виробництва.

2. Розвиток аграрно-продуктового виробництва, його функціонування базується на використанні всіх наявних в країні ресурсних складових: природно-кліматичних умов, ресурсного потенціалу людини, новітньої матеріально-технічної бази виробництва засобів виробництва, результатів науки й науково-експериментальної бази, культурно-освітніх й духовних надбань та галузей обслуговуючої сфери. При цьому є залежним від мінливості природно-кліматичних умов, що останнім часом прогресують, від відношення людини з природою, знанням людиною законів природи та врахування їх дії в процесі життєдіяльності.

3. Визначено, що соціально-економічна значимість розвитку аграрно-продуктового виробництва і його кожного продуктового підкомплексу полягає в забезпеченні збалансованого виробництва якісних аграрно-продовольчих продуктів і товарів повсякденного вжитку, що зачіпають інтереси всього населення країни і держави в цілому не тільки як споживачів. З іншого боку аграрно-продуктове виробництво сприяє розширенню сфери прикладання праці, її збереженню й використанню, збільшенню кількості робочих місць та вирішенню інших соціально-економічних проблем розвитку людини,

суспільства й економіки країни в цілому.

4. Виявлені суттєві зміни, що відбулись в процесі реформування економіки, створенні нові за формами господарювання різних розмірів, у т.ч. агрохолдингів. При цьому збільшились площі сільськогосподарських угідь у господарств населення, проте при відсутності у них належної матеріально-технічної бази та фінансових ресурсів більшість із них стали не господарями на своїй землі, а орендодавцями.

5. Виявлені зміни, що відбулись у новостворених сільськогосподарських підприємствах під впливом ринкових відносин призвели до зміни критеріального показника ефективності, підвищення монокультурного землекористування, особливо у агрохолдингах та збільшення посівів кон'юнктурних культур понад раціональну агробіологічно допустиму норму, зменшення площ менш урожайних, але трудомістких важливих для суспільства сільськогосподарських культур та переміщення їх у господарства населення, що несе ризики не тільки економічного, а й екологічного характеру. При цьому занепадає розвиток більшості тваринницьких галузей.

6. Обґрунтовано економічну суть сучасного агрохолдингу, що включає концентрацію землі і капіталу, централізацію фінансових ресурсів як доступного активу, неконтрольованого державою, найбільш керованого і мобільного активу капіталіста, соціально безвідповідальний, необмеженого нормативно-правовими положеннями, просторовими кордонами, незалежно від виду підприємницької діяльності, що забезпечує його власнику найвищі прибутки (надприбутки).

7. Доведено соціально-економічну значимість відродження галузей тваринництва, що є джерелом гарантованого забезпечення продукцією тваринного походження, виробництво якої на рівні потреби населення України за науково-обґрунтованими раціональними нормами сприяє збереженню здоров'я нації, активній життєдіяльності суспільства та розвитку ресурсного потенціалу людини; з іншого боку – є потужним біологічним переробником рослинної продукції, у тому числі побічної та проміжної продукції промислової переробки, що нівелює ризики її перевиробництва, зміни кон'юнктури зовнішніх ринків та сприяє приросту валової доданої вартості – як економічного базису розвитку економіки аграрно-продуктового виробництва.

8. Установлено, що скорочення поголів'я великої рогатої худоби, у тому числі корів, свиней, овець зумовило зменшення виробництва продукції тваринного походження, погіршення та розбалансування структури споживання населення й його здоров'я і життєдіяльності.

9. Виявлено тенденції зростання обсягів виробництва окремих видів рослинницької продукції; зменшення основних видів тваринницької продукції (м'яса, молока, риби і рибопродуктів та виробництва плодів, ягід і винограду, призвели до недоотримання науково-обґрунтованих норм споживання, що є причиною зниження калорійності харчових раціонів та розбалансованого харчування населення України.

10. Виявлена тенденція до суттєвого недоспоживання «дорогих» білковмісних продуктів тваринного походження (м'ясо, молоко, риба), а також

плодів, ягід і винограду та споживання «дешевих» продуктів харчування (хліб і хлібні продукти, картопля, овочі і баштанні продовольчі), рівні яких значно перевищують рекомендовані норми здорового харчування, призводять до незбалансованого за своєю структурою раціону, у якому переважають жири та вуглеводи; при недостатності білків, важливих для життєдіяльності людини.

11. Виявлено наявність зв'язку між рівнем аграрно-продовольчого забезпечення та соціально-демографічними показниками розвитку людини. Виявлено, що основними тригерами всіх соціально-демографічних показників розвитку людини в Україні є м'ясо і м'ясні продукти, молоко та молокопродукти, овочі і баштанні продовольчі та плоди, ягоди і виноград. Вплив інших продуктів харчування на результативні показники був менший, або статистично не значущим. Незбалансованість харчових продуктів у раціоні зумовлює значні відхилення в розвитку людини – є однією з причин ранньої смертності, низької очікуваної тривалості життя і високого коефіцієнта смертності немовлят.

12. Дослідженнями встановлено, що зовнішньоекономічна діяльність у сфері аграрного виробництва здійснюється шляхом експорту та імпорту аграрно-продовольчої продукції. Експорт має в основному сировинний характер, що обумовлено відставанням розвитку вітчизняної переробної промисловості. Імпортується продукція, власне виробництво якої не забезпечує зростаючих потреб споживачів за кількістю, якістю, видовою номенклатурою, асортиментом, розфасовкою та ціною; власне виробництво якої неможливе із-за невідповідності природно-кліматичних умов. По імпорту закупається продукція і товари техніко-технологічного характеру, виробництво яких в Україні у занепаді, або їх обсяги не задовольняють потреби господарств: мінеральні добрива, насіння сої, кукурудзи і інших сільськогосподарських рослин, окремі породи тварин і птиці, машини і механізми, штучні волокна, товари та інша продукція хімічної промисловості повсякденного вжитку, фармацевтична продукція і лікарські засоби.

13. Розроблено авторську концептуальну модель сталого розвитку аграрно-продуктового виробництва, що базується на збереженні екологічності земельних, лісових і водних ресурсів, відтворенні їх якісних характеристик, зокрема, структурованості і родючості ґрунтів, примноження їх продуктивності; нарощуванні національного виробництва широкого асортименту якісних, екологічно безпечних харчових продуктів та предметів повсякденного вжитку, виготовлених із сільськогосподарської продукції, відновленні, розбудові та розвитку сільськогосподарського машинобудування й виробництва сучасної інтелектуалізованої системи машин, обладнання і механізмів 6-го покоління, як однієї з важливіших складових інноваційно-інвестиційної моделі господарювання – важливішого економіко-інтелектуального ресурсу створення науковомістких технологій та виробництва інноваційно-інтелектуального продукту, як передумови організації стабільного функціонування та розвитку національної інноваційно-інвестиційної моделі економіки України.

14. Встановлено, що використання ресурсного потенціалу аграрно-

продуктового виробництва та його інноваційних розвиток залежить перш за все від рівня розвитку ресурсного потенціалу людини, рівня задіяння й використання у корисній діяльності, від обсягів інвестицій у розвиток людини, що є формуючими чинниками людського капіталу, мотиваціями продуктивної діяльності людини та розвитку аграрно-продуктового виробництва.

15. Доведено, що мотивація як соціально-економічна категорія характеризується системою мотивів людини до дії, діяльності, поєднані спільними інтересами, стимулами та залежні від національної ідеї, визначеної мети, поставлених цілей і завдань. Основною, найбільш вагомою формою мотивації працівника є рівень заробітної плати та своєчасне її отримання, яка виконує не тільки стимулюючу функцію, а й ряд функцій суспільних відносин у життєдіяльності людини, громади, суспільства: відтворювальну, розподільчу, мотиваційну, інвестиційну. Розмір заробітної плати найманих працівників, її достойний рівень має формуватись на основі єдиної тарифної сітки і розрядів, що є нормативно-правовим документом регламентації її рівня та враховує кваліфікаційність, професійність, складність і шкідливість умов праці, обсяги та якість виконаної роботи, що знівелює зрівнялівку в оплаті праці різних категорій працюючих.

16. Важливим мотиваційним чинником розвитку аграрно-продуктового виробництва як соціально-економічної системи, що зачіпає інтереси всього суспільства та є пріоритетним на рівні держави, потребує державної підтримки та створення відповідних умов його функціонування за прикладом розвинутих країн ЄС, враховуючи при цьому низький рівень забезпеченості основними засобами, їх фізичну і моральну зношеність та складних організаційних і фінансових умов доступності до їх придбання. Державна підтримка розвитку аграрно-продуктового виробництва має здійснюватися у декількох напрямках, актуальними із яких є стимулювання наукових досліджень у сфері аграрно-продуктового виробництва зважаючи на зміни клімату та зміщення природно-кліматичних зон в Україні; стимулювання розвитку товарного виробництва дрібних і середніх підприємств та господарств населення для переоснащення їх технічними засобами виробництва.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Сегеда С.А. Аграрно-продуктове виробництво України: монографія. Вінниця: Видавництво ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. 672 с. (20,88 д.а.).

2. Коденська М. Ю., Сегеда С. А. Інвестування національного господарства України та його пріоритетні напрямки. *Стан та умови розвитку економіки в Україні: теорія, методологія, практика: моногр.* Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2018. С. 133-141. (0,31/0,20 д.а.) (*особистий внесок: проаналізовано стан, динаміку та тенденції інвестування національного господарства України*).

3. Сегеда С. А. Теоретичні основи розвитку аграрно-продовольчого ринку та його інфраструктури в умовах формування ринкової економіки. *Актуальні*

питання реформування вітчизняного аграрного сектору: моногр. / Під заг. ред. О.В. Мороза. Вінниця: ВНАУ, 2012. (2,21 д.а.).

4. **Сегеда С. А.**, Скакун Л. А. Оцінка показників економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. *Сільське господарство Вінниччини: тенденції змін ефективності господарської діяльності різних організаційно-правових форм господарювання (за матеріалами вибіркового сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств Вінницької області): моногр. / за ред. Мулик Т. О. Вінниця: ПП Балюк І.Б. 2012. С. 199-227 (1,08/0,80 д.а.), (особистий внесок: оцінка економічної ефективності сільськогосподарського виробництва).*

У наукових фахових виданнях України:

5. Сегеда С. А. Методичні основи формування ринку продукції насінництва соняшнику. *Агроінком. 2005. № 3-4. С. 82-85. (0,36 д.а.).*

6. Сегеда С. А. Проблеми формування ринку насінництва соняшнику в Україні. *Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету. 2006. Вип. 26. С. 145-150. (0,36 д.а.).*

7. Сегеда С. А. Продукція насінництва соняшнику на зовнішньому ринку. *Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету. 2006. Вип. 29. С. 124-129. (0,33 д.а.).*

8. Сегеда С. А. Стан і перспективи розвитку ринку насінництва соняшнику в Україні. *Агроінком. 2006. № 11-12. С. 19-21. (0,30 д.а.).*

9. Сегеда С. А. Еволюція вітчизняного ринку насінневого соняшнику. *Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету. Редколегія: Л.П. Середа (головний редактор) та інші. Вінниця. 2006. Випуск 28. С. 194-201. (0,40 д.а.).*

10. **Сегеда С. А.**, Гнатюк В. В. Методичні основи оцінки відтворення і ефективного використання основних засобів. *Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету. Редколегія: Середа Л.П. (головний редактор) та інші. Вінниця. 2008. Випуск 36. С. 140-143. (0,30/0,20 д.а.) (особистий внесок: обґрунтування методики оцінки відтворення і ефективного використання основних засобів).*

11. Сегеда С. А. Теоретичні підходи до класифікації основних фондів підприємств аграрної сфери. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. Редколегія: Калетнік Г.М. (головний редактор) та інші. Вінниця. 2010. Випуск 4. С. 96-101. (0,30 д.а.).*

12. **Сегеда С. А.**, Кафлевська С. Г., Пронько Л. М. Перспективи розвитку виробництва біопалива у Вінницькій області. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнічного університету (економічні науки). Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». 2010. № 2. С. 329-334. (0,51/0,30 д.а.) (особистий внесок: розраховано перспективні обсяги виробництва біопалива із сільськогосподарської сировини).*

13. Сегеда С. А. Еволюція парадигми ринку. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки / Редколегія: Калетнік Г.М. (головний редактор) та інші. Вінниця, 2011. Випуск 1*

(48), Том 3. С. 31-41. (0,72 д.а.).

14. Сегеда С. А. Аграрно-продовольчий ринок: суть та особливості функціонування. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)* / За ред. М.Ф. Кропивка. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія “Люкс”, 2012. № 2 (18). Том 6. С. 213-222. (0,45 д.а.).

15. Сегеда С. А. До питання ролі інфраструктури в системі ринкових відносин. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки* / Редколегія: Калетнік Г.М. (головний редактор) та інші. Вінниця, 2012. Випуск 1 (56), Том 4. С. 136-143. (0,47 д.а.).

16. Сегеда С. А. Інфраструктура аграрно-продовольчого ринку: зміст та особливості. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. (Серія “Економічні науки”)*. Львів: ФОП Коран Б.І., 2012. № 1 (51), Том 14. С. 241-244. (0,30 д.а.).

17. Сегеда С. А. Методологічні аспекти інфраструктури аграрно-продовольчого ринку України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (4) Т. 1. Полтава: ПДАА. 2012. С. 243-246. (0,30 д.а.).

18. Сегеда С. А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки*. 2012. Вип. 3 (69), Том 1. С. 195-199. (0,35 д.а.).

19. Сегеда С. А. Особливості розвитку аграрно-продовольчого ринку України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)* / За ред. М.Ф. Кропивка. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія “Люкс”, 2013. № 1. Том 2. С. 309-317. (0,35 д.а.).

20. Сегеда С. А. Сільське господарство як основа функціонування аграрно-продовольчого ринку України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (6). Т. 1. Полтава: ПДАА. 2013. С. 227-234. (0,48 д.а.).

21. Сегеда С. А. Сучасний рівень продовольчого забезпечення в Україні. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Спецвипуск. Ч.1. Полтава: ПДАА. 2015. С. 266-272. (0,50 д.а.).

22. Сегеда С. А. Державне регулювання аграрно-продовольчого ринку в умовах членства України в СОТ [Електронний ресурс]. *Економіка та суспільство*. 2016. № 2. Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua> (0,65 д.а.).

У наукових фахових виданнях, які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах:

23. Сегеда С. А. Характеристика споживання продовольства в Україні та основні фактори впливу на його рівень. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 2. С. 197-201. (0,44 д.а.) (включено до *Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського*).

24. Крупельницька І. Г., Сегеда С. А. Проблеми організації контролю та

аудиту інвестиційних ресурсів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. Збірник наукових праць. (Index Copernicus). Випуск 22. Одеса. 2016. С. 156-160. (0,58/0,29 д.а.) (особистий внесок: аналіз інвестиційної ситуації в економіці України).

25. Сегеда С. А. Аграрно-продовольче забезпечення населення України. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 40-48. (0,70 д.а.) (включено до *Index Copernicus, EBSCO Publishing, PИЦ, Ulrich's Periodicals Directory USA, AGRIS, Econlit, Google Scholar, Національна бібліотека імені В.І. Вернадського*).

26. Коденська М. Ю., Сегеда С. А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 30-39. (0,96/0,65 д.а.) (особистий внесок: оцінка результатів функціонування аграрного сектора економіки України) (включено до *Index Copernicus, EBSCO Publishing, PИЦ, Ulrich's Periodicals Directory USA, AGRIS, Econlit, Google Scholar, Національна бібліотека імені В.І. Вернадського*).

27. Сегеда С. А. Методологічні основи категорії «розвиток»: філософський аспект. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 14-22. (1,36 д.а.) (включено до *SIS, Google Scholar*).

28. **Seheda S.**, Datsenko G., Otkalenko O., Musil P. The agrarian food consumption in Ukraine and its association with socio-demographic indicators of human development. *Economic Annals-XXI*. 2019. #1-2 (175). pp. 45-52. (1,18/0,88 д.а.) (особистий внесок: дослідження рівень забезпечення населення аграрно-продовольчими товарами та оцінено його вплив на динаміку соціально-демографічні індикатори розвитку нації) (включено до *Scopus, ESCI by WoS, EBSCOhost, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, C.E.E.O.L., RISC, ERICH PLUS Index, InfoBase Index*).

29. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 73-83. (1,20 д.а.) (включено до *Index Copernicus, EBSCO Publishing, PИЦ, Ulrich's Periodicals Directory USA, AGRIS, Econlit, Google Scholar, CrossRef, Національна бібліотека імені В.І. Вернадського*).

30. Сегеда С. А. Тенденції та структура імпорту аграрно-продовольчої продукції. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні науки*. 2019. Вип. 4. С. 172-190. (1,83 д.а.) (включено до *Index Copernicus, Ulrichweb, DOAJ, CiteFactor, Google Scholar, Національна бібліотека імені В.І. Вернадського*).

31. Seheda S. The agro-food export trends in Ukraine: focus on grain crop market. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2020. Випуск 56. С. 81-90. (0,77 д.а.) (включено до *Index Copernicus, PИЦ, Google Scholar, DOAJ, CiteFactor, CrossRef, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського*).

32. Сегеда С. А. Аналіз і оцінка тенденцій та структури імпорту засобів виробництва аграрного сектору економіки. *Агросвіт*. 2020. № 3. С. 27-37. (1,02 д.а.) (включено до *Index Copernicus, SIS, Google Scholar*).

33. Сегеда С. А. Статистичний аналіз виробництва та споживання овочів, баштанних продовольчих і картоплі в Україні. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 36-46.

(1,02 д.а.) (включено до *Index Copernicus, SIS, Google Scholar*).

34. Сегеда С. А. Статистичний аналіз імпорту товарів повсякденного вжитку, виготовлених з продукції аграрно-продуктового виробництва. *Бізнес Інформ*. 2020. № 1. С. 164-174. (0,90 д.а.) (включено до *Index Copernicus, PIHЦ, Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, DOAJ, Academic Journals Database, Research Bible, Open Academic Journals Index, GetInfo, BASE, OpenAIRE, SUNCAT Union Catalogue, Library Hub Discover, J-Gate, Open Acces Library, Advanced Science Index, Google Scholar, InfoBase Index, WorldCat, Соціонет*).

35. Сегеда С. А. Статистичний аналіз споживання м'яса і м'ясопродуктів в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 3. С. 36-46. (1,04 д.а.) (включено до *Index Copernicus, EBSCO Publishing, PIHЦ, Ulrich's Periodicals Directory USA, AGRIS, Econlit, Google Scholar, CrossRef, EuroPub database, Національна бібліотека імені В.І. Вернадського*).

36. Сегеда С. А. Тенденції, особливості і чинники зовнішньоекономічної діяльності аграрно-продуктового виробництва України. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип 50. Ч.1 С. 36-43. (1,08 д.а.) (включено до *Index Copernicus*).

У зарубіжних виданнях:

37. Bondarenko V., Martynova L., Chorna N., Sukhorebra T., **Seheda S.** Evaluation system formation of development of enterprise's innovative potential. *Academy of Strategic Management Journal*, 2019 Vol: 18 Issue: 1. URL: <https://www.abacademies.org/articles/evaluation-system-formation-of-development-of-enterprises-innovative-potential-7891.html> (1,00/0,20 д.а.) (особистий внесок: дослідження інноваційного потенціалу підприємств) (включено до *Scopus, SCIMAGO, ProQuest, Cengage Gale, Google Scholar, CNKI, Questia, JournalTOCs, LexisNexis, UGC, CiteFactor, J-Gate, DRJI, WorldCat*).

38. **Seheda S.**, Kryvokon O., Lobacheva I. Consumption analysis of major food products in Ukraine. *Scientific Letters of International Academic Society of Michail Baludansky*. 2014. Vol. 2. № 4. pp. 127-132. (0,30/0,10 д.а.), (особистий внесок: проаналізовано стан і динаміку споживання продуктів харчування в Україні).

39. Seheda S. Characteristics of food consumption in Ukraine and main factors affecting its level. *Scientific Letters of International Academic Society of Michail Baludansky*. 2015. Vol. 2. № 3. pp. 27-29. (0,30 д.а.).

40. **Seheda S.**, Seheda Yu. Agro-food provision of the population of Ukraine. *Scientific Letters of International Academic Society of Michail Baludansky*. 2017. Vol. 5. № 6A. pp. 71-72. (0,30/0,20 д.а.), (виявлено щільність зв'язку між рівнем аграрно-продовольчого забезпечення населення з тривалістю життя).

41. Seheda S. Per capita food consumption trends in Ukraine. Paper prepared for presentation for the 162nd EAAE Seminar "The evaluation of new CAP instruments: Lessons learned and the road ahead". April 26-27, 2018. Corvinus University of Budapest, Budapest, Hungary. URL: <http://ageconsearch.umn.edu/record/271974>. (0,40 д.а.).

42. Seheda S. The agro-food export trends in Ukraine. *Scientific Letters of International Academic Society of Michail Baludansky*. Slovakia, Kosice., 2019. Vol. 7, № 5. pp. 94-95. (0,26 д.а.).

43. **Seheda S.**, Denysiuk O. Statistical analysis of socio-demographic indicators of human development. *Scientific Letters of International Academic Society of Michail Baludansky*. 2020. Vol. 8. № 4. pp.80-82. (0,30/0,15 д.а.), (особистий внесок: проаналізовано стан і динаміку рівня забезпечення населення України основними аграрно-продовольчими продуктами).

44. Сегеда С. А. Зовнішня торгівля аграрно-продовольчою продукцією України: особливості та проблеми. *International Scientific Conference Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy: Conference Proceeding, Part I*, September 28, 2018. Kielce, Poland: Baltija Publishing. pp. 64-66. (0,30 д.а.).

В інших виданнях:

45. Сегеда С. А. Насіннева продукція соняшнику на зовнішньому ринку. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та технології: крок в майбутнє – 2007»*. Том 2. Економічні науки. Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. С. 67-70 (0,24 д.а.).

46. Сегеда С. А. Формування ринку насіння соняшнику в Україні. *Матеріали II Международной научно-практической конференции «Современные научные достижения – 2007»*. Том 2. Экономические науки. Днепропетровск.: Наука и образование, 2007. С. 44-46. (0,24 д.а.).

47. Сегеда С. А. Тенденції розвитку ринку насінневої продукції соняшнику в Україні. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стан та проблеми інноваційної розбудови України 2007»*. Том 5. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку: проблеми теорії та практики. Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. С. 16-19. (0,24 д.а.).

48. Воронєцька І. С., **Сегеда С. А.**, Пронько Л. М., Кравчук О. О. Маркетингова концепція розвитку біопаливного виробництва. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Матеріали міжнародної науково-технічної конференції “Земля України – потенціал енергетичної та екологічної безпеки держави”*. Вінниця. 2010. Випуск 42. Т.1. С. 105-111. (0,38/0,10 д.а.), (особистий внесок: розрахунок енергетичного потенціалу біомаси в Україні).

49. **Сегеда С. А.**, Воронєцька І. С., Пронько Л. М. Розвиток біоенергетики як запорука енергетичної безпеки України. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Матеріали міжнародної науково-технічної конференції “Земля України – потенціал енергетичної та екологічної безпеки держави”*. Вінниця, 2010. Випуск 42. Т. 1. С. 170-174. (0,32/0,12 д.а.), (особистий внесок: розраховано перспективні обсяги виробництва та впровадження біопаливної енергетики у сільському господарстві).

50. Пронько Л.М., Воронєцька І. С., **Сегеда С. А.** Перспективи виробництва біологічного палива в Україні. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Матеріали міжнародної науково-технічної конференції “Земля України – потенціал енергетичної та*

екологічної безпеки держави”. Вінниця. 2010. Випуск 42. Т.3. С. 107-110. (0,30/0,10 д.а.), *(особистий внесок: обґрунтовані перспективні обсяги виробництва біоетанолу із сільськогосподарської сировини)*.

51. Сегеда С.А. Правові аспекти розвитку ринку біопалив в Україні. *Науковий вісник Вінницького кооперативного інституту “Економіка регіону: структура, особливості, динаміка розвитку”*. Тези доповідей Третньої Міжнародної науково-практичної конференції, 26 листопада 2010 року. Вінниця: ВКІ. 2010. С. 218-223. (0,30 д.а.).

52. Сегеда С. А. Теоретичні основи ринку: інституційний підхід. *Реформування економічної системи України в контексті міжнародного співробітництва*: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2011. Ч. 1. С. 352-354. (0,22 д.а.).

53. Сегеда С. А. Методичні підходи до дослідження інфраструктури аграрно-продовольчого ринку. *Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль–Чортків, 26-27 квітня 2012 р. Чортків. С. 163-165. (0,15 д.а.)

54. Сегеда С. А. Методологічні аспекти дослідження інфраструктури аграрно-продовольчого ринку України. *Пріоритети інноваційного розвитку АПВ України: досвід, можливості, технології*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, науковців, аспірантів і студентів. Зб. наук. пр. Редкол.: В.С. Лукач та ін. Ніжин: ПП Лисенко М.М. 2012. С. 154-157. (0,28 д.а.).

55. Сегеда С. А. Принципи організації розвинутого аграрно-продовольчого ринку. *Формування конкурентоспроможної економіки: теоретичні, методичні та практичні засади*: матеріали II міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 21-22 березн. 2013 р. Тернопіль: Крок, 2013. С. 250–252. (0,15 д.а.).

56. Сегеда С. А. Аналіз споживання основних продовольчих продуктів в Україні. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: Збірник наукових праць II Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця: Центр підготовки навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2014. Ч.1. С. 398-404. (0,32 д.а.).

57. Сегеда С. А., Денисюк О. М. Сучасні особливості фінансування сільськогосподарських підприємств в умовах фінансової кризи. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: Збірник наукових праць II Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця: Центр підготовки навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2014. Ч.1 С. 353-357. (0,32/0,20 д.а.), *(особистий внесок: проаналізовано сучасний стан фінансування сільськогосподарських підприємств)*.

58. Сегеда С. А. Актуальні проблеми розвитку аграрно-продовольчого ринку України. *Сучасні агротехнології: тенденції та інновації*: Мат. Всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 листопада 2015 р.: у 3 т. Вінниця: РВВ ВНАУ. 2015. Т.2. С. 234-237. (0,20 д.а.).

59. Сегеда С. А. Характеристика споживання основних продовольчих

продуктів в Україні. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: Збірник наукових праць III Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця: Центр підготовки навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ. 2015. Ч.1. С. 560-568. (0,52 д.а.)

60. Сегеда С. А. Науково-теоретичні основи розвитку поняття «риннок». *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: Збірник наукових праць IV Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, Центр підготовки навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ. 2016. Ч.1. С. 416-428. (0,76 д.а.).

61. Сегеда С. А. Особливості регулювання аграрно-продовольчого ринку України в умовах трансформації зовнішньоторговельних пріоритетів України. *Виклики глобалізації XXI ст. та стратегія соціально-економічного відродження України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 травня 2016 р.) / відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2016. С. 42-43. (0,20 д.а.).

62. Сегеда С. А., Крамаренко К., Рудик Т. Аналіз стану галузі тваринництва та його продуктивності. *Матеріали XIX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький. 2016. Вип. 19. С. 116-120. (0,36/0,12 д.а.).

63. Крупельницька І. Г., Сегеда С. А. Аргументація контролю та аудиту інвестиційних ресурсів по Вінницькій області. *Стан та перспективи розвитку невиробничої сфери економіки: регіональні особливості*: Збірник тез доповідей Міжнародної наукової інтернет-конференції, Харків, 17 листопада 2017 р.: Харків: КНТЕУ, ХТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 115-117. (0,24/0,12 д.а.), (особистий внесок: проаналізовано динаміку інвестицій в світі і Вінницькій області).

64. Сегеда С. А. Аграрне виробництво як передумова розвитку продовольчого ринку України. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю* [Електронний ресурс]: збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м.Вінниця, 29 березня 2017р.) / відп. ред. Н.Л.Замкова. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ. 2017. С. 15-17. (0,18 д.а.).

65. Сегеда С. А. Аналіз стану та перспективи розвитку аграрно-продовольчого ринку регіону. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: Збірник наукових праць V Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2017. Ч. 1. С. 391-399. (0,38 д.а.).

66. Сегеда С. А. Проблемні питання розвитку аграрно-продовольчого ринку України. *Формула ідеального соціального забезпечення*: Збірник матеріалів Науково-практичної конференції. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. С. 94-96. (0,25 д.а.)

67. Сегеда С. А. Роль аграрно-продовольчого забезпечення в розвитку людського капіталу України. *Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки*: матеріали

II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м.Полтава, Полтава, РВВ ПДАА. 2017. С. 113-116. (0,25 д.а.)

68. Сегеда С. А. Статистична характеристика аграрно-продовольчого забезпечення населення України. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю*: зб. наук. пр. VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м.Вінниця, 28 березня 2018р.): у двох частинах. Частина перша. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. С. 74-77. (0,27 д.а.).

69. Сегеда С. А. Аграрно-промислове виробництво України та проблеми його розвитку. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції. м.Вінниця, 17-19 вересня 2018 р. Вінниця: Видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. Ч. 1. С. 321-332. (0,60 д.а.).

70. Сегеда С. А., Сегеда Ю. С. Взаємозв'язок споживання аграрно-продовольчої продукції із соціальними індикаторами людського розвитку. *Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти*: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м.Ужгород, 7-8 грудня 2018 року) / За заг. ред.: М.М. Палінчак, В.П. Приходько, А.Кrynski. У 2-х частинах. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Ч.2. С.35-38. (0,30/0,20 д.а.).

71. Сегеда С. А. Зовнішня торгівля аграрно-продовольчою продукцією України: сучасний стан та проблеми. *Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2019 р. Ч.1. Полтава: ФОП Пусан А.Ф., 2019. С. 348-349. (0,25 д.а.)

72. Сегеда С. А. Інвестування аграрного сектору економіки України: проблеми та перспективи. *Соціально-політичні економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: зб. наук. пр. VII Міжнар. наук.-практ. конф., м.Вінниця, 05-07 черв. 2019 р. Вінниця, 2019. Ч. 2. С. 135-147. (0,45 д.а.).

73. Сегеда С. А. Застосування кореляційно-регресійного методу в аналізі споживання м'ясопродуктів в Україні. *Соціально-політичні економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України*: зб. наук. пр. VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м.Вінниця, 03 черв. 2020 р. Вінниця, 2020. Ч. 2. С. 135-147. (0,63 д.а.).

74. Сегеда С. А. Сучасний стан споживання овочів і картоплі в Україні. *Розвиток агропродовольчого ринку в умовах глобалізації економіки*. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: ПДАА. 2020. С. 71-76. (0,30 д.а.)

75. Сегеда С.А. Кореляційно-регресійний аналіз імпорту товарів повсякденного вжитку населенням України. *Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю*: зб. наук. пр. VIII Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 25 берез. 2020р.: у 2-х ч. Ч. I. Вінниця : РВВ ВТЕІ КНТЕУ, 2020. С. 49-52. (0,24 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Сегеда С.А. Розвиток аграрно-продуктового виробництва: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2021.

Дисертація присвячена дослідженню розвитку аграрно-продуктового виробництва в умовах трансформації економічних відносин. Розкрито сутність розвитку як філософської та економічної категорії. Обґрунтовано теоретичну сутність аграрно-продуктового виробництва як соціально-економічної системи. Досліджено стан ресурсного потенціалу аграрно-продуктового виробництва України.

Розвинуто методологічні засади дослідження аграрно-продуктового виробництва у зв'язку із продовольчою безпекою, рівнем життя населення, станом здоров'я та соціально-демографічними індикаторами розвитку людини. Систематизовано методики аналізу і прогнозування обсягів виробництва аграрної продукції на засадах застосування моделей часткової рівноваги. Узагальнено методики вибору соціально-демографічних індикаторів розвитку людини та стану здоров'я населення країни.

Виявлено основні тенденції виробництва продукції рослинництва та тваринництва. Досліджено фактори впливу на рівень споживання продуктів харчування та виявлено різну тісноту зв'язку між рівнями споживання основних продуктів харчування залежно від обсягів виробництва, середньомісячної заробітної плати, частки споживчих витрат на продовольство, індексу споживчих цін, обсягів імпорту. Виявлено тісний зв'язок між споживанням основних продуктів харчування і захворюваністю та смертністю населення від хронічних неінфекційних захворювань, а також соціально-демографічними індикаторами розвитку людини.

Визначено соціально-економічні передумови зовнішньоекономічної діяльності аграрно-продуктового виробництва. Оцінено стан експортно-імпортних операцій. Вдосконалено і доповнено структуру аграрно-продуктових товарів зовнішньої торгівлі.

Сформульовано концептуальні засади формування інноваційної моделі розвитку аграрно-продуктового виробництва, що сприятимуть збереженню й відтворенню трудових ресурсів та розвитку людського потенціалу. Обґрунтовано економічні передумови та розроблено основні мотиваційні напрями активізації розвитку аграрно-продуктового виробництва. Здійснено аналітично-прогнозу оцінку виробництва сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: розвиток, аграрно-продуктове виробництво, інвестиції, науковий потенціал, аграрна наука, споживання, людський капітал, потреби, ресурси, нормативи, здоров'я, органічне виробництво, матеріально-технічне забезпечення, мінеральні ресурси.

ABSTRACT

Seheda S.A. The development of agrarian production: theory, methodology, practice. – The manuscript.

A thesis for the Academic Degree of Doctor of Economic Sciences in specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. – KROK University. Kyiv, 2021.

The theoretical and methodological bases of the study of the problem of agricultural and food production are substantiated in the dissertation in the conditions of transformation of economic relations. The essence of development as a philosophical and economic category is revealed. The socio-economic significance of the development of agro-food production and each individual industry that can ensure the production of agri-food products and consumer goods, affects the interests of each individual, the entire population, society and the state as a whole. The state of resource potential of agro-food production of Ukraine, the components of which are natural resources - land, water, forests, human resources, material and technical and energy resources, educational and scientific potential, culture, spirituality.

Methodological principles of research of agro-food production in connection with food security, living standards of the population, a health status and socio-demographic indicators of development have been improved. Methods of analysis and forecasting of agricultural production on the basis of the application of partial equilibrium models are systematized. Methods of choosing socio-demographic indicators of human development and health of the population of the country are generalized.

The essence of modern agricultural holding as a corporate entity, the main purpose of which is the concentration of land and capital, organization of monocultural production, centralization of financial resources as the most accessible asset, the most manageable and mobile asset of the capitalist, unlimited regulations, spatial boundaries, regardless of business, socially irresponsible, which provides its owner with the highest profits.

A discrepancy has been established between the rate of increase in crop production and the rate of increase in industrial capacity for their processing, finishing and long-term storage. It is proved that Ukraine has a raw material character of agricultural and food production on the foreign market.

The main tendencies of crop and livestock production are revealed. The factors influencing the level of food consumption were studied and different closeness of the relationship between the levels of consumption of basic food products depending on production volumes, average monthly wages, share of consumer food expenditures, consumer price index, import volumes was revealed. There is a close link between basic food consumption and morbidity and mortality from chronic non-communicable diseases, as well as socio-demographic indicators of human development.

Factors influencing the level of food consumption were studied and different closeness of the relationship between the levels of consumption of basic food products depending on production volumes, average monthly wages, share of consumer food expenditures, consumer price index, import volumes was revealed and

different closeness of factors was established. exposure depending on the type of food.

There is a close link between the consumption of basic foodstuffs and the morbidity and mortality of the population from chronic non-communicable diseases.

It was found that socio-demographic indicators of human development deteriorated in dynamics synchronously with the deterioration of nutrition in the country. The existence of a connection between the level of agri-food security and socio-demographic indicators of society development has been proved. The main triggers of all socio-demographic indicators of human development in Ukraine are meat and meat products, milk and dairy products, vegetables and melons and fruits, berries and grapes. Imbalance of food in the diet causes significant deviations in human development, is one of the causes of early mortality, low life expectancy and high infant mortality.

The socio-economic preconditions of foreign economic activity of agro-food production are determined. The state of export-import operations is assessed. The structure of agro-food products of foreign trade has been improved and supplemented.

Conceptual bases of formation of innovative model of development of agro-food production based on preservation of ecological friendliness of land, forest and water resources, reproduction of their qualitative characteristics, structure and fertility of soils, increase of their productivity are formulated; restoration, development and development of agricultural engineering and production of a modern intellectualized machine system; increasing national production of a wide range of high-quality, environmentally friendly food and everyday consumer goods made from agricultural products and by-products of its industrial processing, which contribute to the formation and development of human potential; preservation and reproduction of labor resources.

Key words: development, agricultural production, investments, scientific potential, agricultural science, consumption, human capital, needs, resources, standards, health, organic production, logistics, mineral resources.